

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

Гъогумаф, фестивалыр!

Адыгэ-абхаз театрэхэм я II-рз фестиваль тыгъуасэ торжественнэу Мыекгуапэ къыщызэуахыгъ. Абхазым, Къэбэртэе-Бэлъкъарым, Къэрэщэе-Щэрджэсым, Тыркуем, Адыгем ятеатралыгъо Иофышхэм къагъэхъазырыгъэ спектаклэхэр шэклогъум и 18-м къыщегъэжъагъэу и 22-м нэс республикэм икълэ шъхалэ къышагъэлъэгъоштх. Джащ фэдэу фестивалым хэлэжъэнэу къырагъэблэгъагъ Краснодар идраматическэ театр.

Фестивалым икызылэхуын фэгъэхъыгъэ зэхэхъу Лъэпкъ театрэр зычлэт унэм тыгъуасэ шыкгуагъэм къеклолагъэх Адыгэ Республикэм и Президенттэу Тхьаклушынэ Аслъан, министрэхэм я Кабинет хэтхэр, Къыблэ федеральнэ шъолъырым исубъектхэм къарыкыгъэ хъаклэхэр, нэмыкхэри.

АР-м и Къэралыгъо академическэ къэшъокло ансамблэу «Налмэсым» къышыгъэ къэшъо дахэмкълэ Иофтхъабзэр къызылэхуахыгъ.

Нэужым гуычылэр зыштэгъэ АР-м и Президенттэу Тхьаклушынэ Аслъан фестивалым хэлэжъэхэрэм, хъаклэу къеклолагъэхэм шлуфэс гуычылэхэмкълэ закыфигъэзагъ.

— Темыр Кавказым, Урысыем ащысэурэ цыф лъэпкъ зэфэштхъафхэм азыфагу илъ зэгурылоныгъэр, ныбджэгъуныгъэр гъэпытэгъэнхэмкълэ непэ къызылутхыгъэ фестивалым мэхъанэшхо ил, — къылуагъ пэублэ псалэ къышыгъэ АР-м и Президент. — Лъэшэу сигуапэ Тыркуем къыкыгъэ тильэпкъэгъухэр, ткъош Абхаз Республикэу къэралыгъо статус зилэ хъугъэм иллыклогъэр Адыгем къызэрэблэгъагъэхэр. Непэ мы чыплэм тыкышызэрэугъоин зэрэтлэкыгъэр зэкълэми анахь шъхалэу сэлъытэ. АР-м игъэцэкълэу ыкълэ ихэбзэгъэуцу органхэм ацлэкълэ шъусэгъэгугъэ мы фестивалыр тапэкли зэхатцэзэ зэрэтшыштхэмкълэ. Шъуитворческэ гъэхъагъэхэм къащымыкълэу, лъэпкъ зэгурылоныгъэм, дэхагъэм шъуафэлэжъэнэу шлуфэсэло. Гъогумаф, фестивалыр!

Зэнэкъокъу шыкълэм тетэу зэхатцэгъэ фестивалым изэфэхьысыжъхэр шэклогъум и 21-м жюриэм ышлыштх, теклоныгъэр къыдэзыхыгъэхэм афэгущлоштх.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.

СТАДИОНЫМ ИГЪЭЦЭКИЭЖЬЫН ЛЪАГЪЭКИУАТЭ

Гъэцэкълэжъынхэр зэрашыллэгъэ республикэ стадионым непэрэ мафэхэм яхъуллэу Иофхэр зэрэщылъагъэкиуатэрэр зэригъашилэмэ шлоигъоу Адыгэ Республикэм и Президенттэу Тхьаклушынэ Аслъан тыгъуасэ ащылагъ. Пащэм игъусагъэх АР-м и Премьер-министртэу Къумпыл Мурат, АР-м физическэ культурэмкълэ ыкълэ спортымкълэ и Комитет итхъаматэу Хъасанкьо Мурат, нэмыкхэри.

Тигъэзет къызэрэхиутыгъэу, стадионым игъэцэкълэжъынкълэ аштэгъэ программэм диштэу 2009 — 2010-рз ильэсхэм ащ сомэ миллиони 160-рз фэдиз пэлуагъэхъашт. Амылкъур федеральнэ ыкълэ республикэ бюджетхэм къатлушщит.

Гъэцэкълэжъынхэм афэгъэгъэ псэолъэшхэм непэрэ мафэхэм яхъуллэу Иофэу зэшлуахыгъэм, тапэклэ пшэрылбэу зыфагъэуцуужыхэрэм Тхьаклушынэ Аслъан захи-гъэгъозагъ, анахъэу аналэ зытырагъэтын фэе лъэныкъохэр къыгъэнэфагъэх.

— Дунэе шэпхъэ инхэм адиштэрэ стадион республикэм илэн фэе, — къылуагъ АР-м и Президент. — Проектым игъэцэкълэ зыщытыублагъэм къыщегъэжъагъэу псэолъэшхэм Иофышхоу ашлагъэмкълэ лъэшэу сызэрафэразэр яслэмэ сшлоигъу. Гъэцэкълэжъынхэм аплухъашт ахъщэр федеральнэ гупчэми, республикэ бюджетми игъом къызэрэатлушщырэм ишлуагъэклэ дунэе мэхъанэ зилэ зэнэкъокъухэр зыщызэхэпщэн плэкълышт спорт объект шлэху Адыгем илэ хъушт.

Зэрагъэнэфагъэмкълэ, зэтырагъэпсыхъажьырэ стадионым нэбгырэ мин 12,7-рз дэфэшт. Мы ильэсыр имыкыгъэ футбол ешлэплэм игъэцэкълэжъын епхыгъэ Иофыгъохэр зэшлуахынхэ гухэлъ ял, ащ тырабзэшт алырэгъур Германием къыраши, Адыгем къащэгъах. Ешлэплэр дунэе шапхъэхэм адиштэу гъэпсыжъыгъэным джырэ лъэхъан псэолъэшхэр яшъыпкъэу дэлажъэх. Футбол ешлэплэм икълэ хъагъэ метри 110-рз, ишъомбгъуагъэ метрэ 70-рз хъушт. Джащ фэдэу спортсменхэр къызыщычъэнхэ алъэкълышт гъогухэр ыкълэ къокълыплэ трибунэм изы лахэ 2009-рз ильэсым ыкълэхэм анэс агъэпсын гухэлъ ял.

Адыгемкълэ мэхъанэшхо зилэ стадионым игъэцэкълэжъын зэрэлъыкыуатэрэм ыкълэ бюджет ахъщэр зэрагъэзеклорэм пытагъэ хэлъэу зэрэлъыплъэштхэр республикэм ипащэ къыхигъэщыгъ.

(Тикорр.).

ЗЭНЭКЪОКЪУМ ШЪУКЪЕТЭГЪЭБЛАГЪЭ

Адыгабзэкълэ гупшысэрэр, еджэрэр, тхэрэр нахьыбэ хъунымкълэ, адыгэ клэлэеджаклогъэм яныдэльфыбзэ шлу альэгъоу плугъэнхэмкълэ «Адыгэ макъэм» ишлуагъэ къыгъэклонэу рихъухъагъ.

Я 7-рз классым къыщегъэжъагъэу я 11-рэм нэс ащеджэрэ адыгэ клэлэеджаклогъэм азыфагу зэнэкъокъу шызэхэтщит. Ащ адыгабзэм фэгъэхъыгъэ гупшысэхэр къызыщылогъэ тхыгъэхэм яавторхэр хэлэжъэштх. Тызэреджэгъэр «Адыгабзэр сянэ ыбз, ары дунаим сыхэзыщэрэр».

Клэлэеджаклом зыгорэм шызэхихыгъэ е тхылъым къыриджыкыгъэ гуычылэ лушхэм анахь ежъ ыгу къыкыгъэ гупшысэ гъэшлэгъонхэм нахь мэхъанэ яттышт, уасэ афэтшышт. Тхыгъэхэр сочинение фэдэху, е ежъ авторыр зыдэгъушылэжъырэ фэдэу, е нэбгыритлумэ язэпэуцужь гуычылэ фэдэу гъэпсыгъэнхэ алъэкълышт.

Тхыгъэр адыгабзэр дэгъоу зышлэу, ащ рыгушхоу, рыгушылуэ, усэхэр зытхыхуэ, пшысэхэр зэхэзылхъан зылгэкълэу клэлэеджэкълэ гъэшлэгъонхэм яхьыллэгъэни ылгэкълышт. Арышъ, темэм еклэлэклабэ ил, ежъ клэлэеджаклом итворческэ гупшысакълэ елгытыгъ иныдэльфыбзэ шлулэгъоу фырилэр къызэрэрилотыкыштыр.

Тхыгъэхэм шлуиклэлэегъаджэхэр е шъуанэ-шъуатэхэр къагъэуэгъэжъыкхэмэ дэгъу. Ащ ыуж гъэзетым къытфэжъугъэхь. Тиадрес «Адыгэ макъэм» иаужырэ нэклубгъо тетхагъ.

Зэнэкъокъур тыгъэгъазэм и 1-м къыщегъэжъагъэу гъэтхапэм и 1-м нэс клост. Клэуххэр гъэтхапэм ыкълэ (каникулхэм атефэу) зэфэтхысыжъыштх. Анахь Иофшлэгъэ дэгъухэм яавторхэр Мыекгуапэ къедгъэблэгъэштх, шлухъафтынхэр афэтшыштх, ятхыгъэхэри гъэзетым къыхэтыутыштх.

Редакциер.

ХЭДЗЫНХЭМ АФЭГЪЭХЬЫГЪАГЪ

Адыгэ Республикэм и Гунчэ хэдзэкIо комиссиер АР-м гэсэныгъэрэ шIэныгъэмрэкIэ и Министерствэрэ кIэщакIо фэхъухи, 2009-рэ илъэсым ичъэныогъу мазэ кIэлэеджакIохэм анае «Адыгеир — Хэдзынхэр — УиеплъыкI» зыфиIорэ республикэ зэнэкъокъу зэхашцэгъагъ.

Ар уцугъуитIоу кIуагъэ. Апэрэр республикэм игурыт еджапIэхэм азыфагу щыкIуагъ. Нэужым ащ кышыхагъэщыгъэхэр республикэ мэхъанэ зилэ Iофтхьабзэм хэлэжыгъэх. Зэнэкъокъум теклоньгъэ къыщыдзыхыгъэ кIэлэеджакIохэм торжественнэу тыгъуасэ дипломхэмрэ шIухьафтынхэмрэ Правительствэм и Унэ ащаратыжыгъэх.

Зэхыхэм хэлэжыгъэх АР-м и Гунчэ хэдзэкIо коммиссии итхьаматэу Хьут Юрэ, ащ игуадзэу Фанюс Казыхановыр, зэнэкъокъум пае зэхашцэгъэ коммиссиер исекретарэу ХьэцIэцIэ Фатимэ, зэнэ-

къокъум хэлэжыгъэ кIэлэеджакIохэмрэ ахэм якIэлэегъаджэхэмрэ, нэмыкIхэри. Хьут Юрэ зэхыхэм пэублэ гушыIэ кышыхыгъэ кыIуагъ хэдзынхэм апылэ Iофыгъохэм ныбжьыкIэхэр ащыгъэгъозэгъэнхэм пае еджапIэхэм Iоф зэрадашIэрэр ыкIи мыш фэдэ Iофтхьабзэхэм яшIуагъэ кызырэкIорэр. Сыда Iомэ неушырэ мафэр зыфэдэщтыр ныбжьыкIэхэм бэкIэ зэралыгъыгъэр хэт-кIи нафэ. Ахэм непэ щысэшIоу ядгъэлъэгъурэр ары тапэки IэубытыпIэ ашIыштыр.

ХьэцIэцIэ Фатимэ кызырIуагъэмкIэ, аныбжы-

хэмкIэ зэтеуыгъэхэу, илъэси 7-м кышцегъэ-жыгъэу илъэс 17-м нэс зыныбжы кIэлэеджакIохэр зэнэкъокъум хэлэжыгъэх. ЗэкIэмкIи мыхэм IофшIэгъи 185-рэ кыра-хыллагъ. Хэдзынхэм афэгъэхьыгъэу анахь купкI зилэ сурэтшыгъи 6-р коммиссиер хэтхэм кыыхагъэщыгъ.

Теклоньгъэр кыдэзы-хыгъэ кIэлэеджакIохэм Хьут Юрэ къафэгъушIозэ дипломхэмрэ шIухьафтынхэмрэ аритыжыгъэх.

Джащ фэдэу АР-м гэсэныгъэмрэ шIэныгъэмрэкIэ и Министерствэ итхьаматэу ХьэцIэцIэ Фатимэ кызырIуагъэмкIэ, аныбжы-

КИАРЭ Фатим.

Псауныгъ

АТТЕСТАЦИЕМ ИКIЭУХХЭР

Адыгэ Республикэм псауныгъэр къэухъумэгъэнымкIэ и Министерствэ бэмышIэу щыкIуагъ республикэ аттестационнэ коммиссиер изэхэсыгъо. Апшгъэрэ ыкIи гурыт медицинэ гэсэныгъэ зилэ специалистхэр ары ащ кьекIоллагъэхэр.

Коммиссиер изэхэсыгъо IофшIэгъэ 25-рэ кырахабылIэгъагъ. Терапевтхэм ыкIи клиническэ лабораторнэ диагностикамкIэ врачхэм ахэтыгъэх апшгъэрэ категориеру иIэр къэзушыгъыгъын фэгъэхэр, ащ фэдэ категория е апшгъэрэ категория зэрэратышт IофшIэгъэ кызыхылагъэхэри.

Адыгэ Республикэм псауныгъэр къэухъумэгъэнымкIэ и Министерствэ кадрэхэмкIэ иотдел ипащэу Шэуджэн Руслан тызэрэщыгъэгъозагъэмкIэ, гурыт медицинэ гэсэныгъэ зилэ специа-

лист 18-мэ (медсестрахэр, фельдшерхэр) яIофшIагъэхэри коммиссиер кыра-хыллагъэх. Сэнэхьатхэу «Лечебное дело», «Сестринское дело», «Лабораторная диагностика», «Анестезия и реаниматология», «Физиотерапия», «Медицинский массаж» зыфиIохэрэмкIэ IофшIагъэхэм коммиссиер ахэплъагъ, ежэ специалистми ышхьхьэкIэ экзамен гъэнэфагъэ ытын фаеуи кыыхэкIыгъ.

Коммиссиер итхьаматэу Р. Шэуджэным кызырIуагъэмкIэ, мыш фэдэ аттестацием икIэууххэр: апшгъэрэ категориер зилэгъэ специалисти 5-м ар къаушыгъа-тыжыгъ, апшгъэрэ — зы нэбгырэм кыгъэ-шыпкэжыгъ. Апшгъэрэ категориер — нэбгыри 4-м, апэрэр специалисти 7-м, ятIонэрэр зы нэбгырэ афагъэщышагъ. *(Тикорр.)*

РЕСПУБЛИКЭ ПРОГРАММЭХЭМ ЯШIУАГЪЭКIЭ

Изэгъу уцхэм ауасэ зэпыу имыIэу зэрэдэкIуаерэм, непэ ахэм альпытыгъэр неуш зэрэщымылжыерэм цыфхэр, анахьэу уз гъэтIылыгъэ зилэу Изэгъу уц IлапIэхэр зыгъэфедэнхэ фаеу щытхэр, гумэкIыгъо хедзэх. Ар кыдалыгъэзэ, кьэралыгъор ахэм IэпыIэгъу зэрафэхъун ылгъэкIышт амалхэр кыыхы. Ахэм зыкIэ ащыщ республикэ программэхэу лъэныкъо зэфэшхьафхэмкIэ цыфхэм социальнэ IэпыIэгъу афэхъугъэным фытегъэпсыхыгъэхэр.

ГушыIэм пае, Адыгэ Республикэм псауныгъэр къэухъумэгъэнымкIэ и Министерствэ ипресс-къулыкъу кызыр-итырэмкIэ, шъоушыгъу уз зилэу республикэм щыпсэухэрэм ящыкIэгъэ Изэгъу уцхэр Адыгеим кырагъэолIэнхэм пае мылкъу къэкIолIэ зэфэшхьафхэр агъэфедэх. Федеральнэ фэгъэкIотэныгъэ зилэхэм Изэгъу уцэу арагъэгъотырэм пэIухьэрэр федеральнэ бюджетым кыыхагъэкIы, Федеральнэ законэу «Къэралыгъо социальнэ IэпыIэгъум фэгъэхьыгъ» зыфиIоу 1999-рэ илъэсым кышцегъэжыгъэу кIуачIэ зилэм кызырэщы-дэлъытагъэм тетэу.

Шъоушыгъу узыр къеузэу, ау сэкъатныгъэ зимыIэ сымаджэхэм шъоушыгъоу лъым хэлъыр нахь макIэ зышIырэ Изэгъу уцхэр ягъэгъотыгъэным пэIухьэрэ мылкъур республикэ бюджетым кыыха-хы. А мылкъур кышцэдэлъытагъ республикэ целевой программэу «Социальнэ мэхъанэ зилэ узхэм апэуцужыгъэныр» зыфиIоу 2008 — 2011-рэ илъэсхэм ателъытагъэм.

Джащ фэдэу, мы купым IэпыIэгъу фэхъугъэным фытегъэпсыхыагъ «Адыгэ Республикэм и Законэу «Адыгэ Республикэм щыпсэурэ цыф куп гъэнэфагъэхэм социальнэ IэпыIэгъу ягъэгъотыгъэным фэгъэхьыгъ» зыфиIорэр. А законыр гъэцэкIэгъэным, шъоушыгъу уз зилэхэм ящыкIэгъэ Изэгъу уцхэр ягъэгъотыгъэным пае финансхэмкIэ Министерствэм мазэ къэс муниципальнэ образованийхэм мылкъу гъэнэфагъэ афетIупшы.

Мы лъэхъаным шъоушыгъу уз иIэу тиреспубликэкIэ нэбгырэ мини 9 фэдиз учетым хэт. Зигугъу къэтшыгъэ программэхэм яшIуагъэкIэ IэпыIэгъу зыфэхъухэрэм ахэри ащыщых. *ЖАКIЭМЫКЪО Аминэт.*

Урысые Федерацием и Президентэу Дмитрий Медведевым Урысые Федерацием и Федеральнэ ЗэлукIэ фигъэхьыгъэ Тхылым Темыр Кавказым иреспубликэхэм афэгъэхьыгъэу кышцIуагъэр

Сэ сишIошIыкIэ, тыхэгъэу иполи-тикэ Iофыгъо анахь иным — Темыр Кавказым иIофхэм язытет джы сыхьытегушыIэн.

Хабзэм илIыкIохэм, дин Iофы-шIэхэм ыкIи хэбзэхъумэкIо органхэм ахэтхэм адызэрахьэрэ террористическэ бзэджэшIагъэхэм Iофхэр зэщагъако, мы регионым иэкономикэрэ исоциальнэ лъэныкъорэ зыпкэ итэу хэхъоныгъэ ашыным ахэр пэрыохъу фэхъух.

Дунэе терроризмэм пхъашэу тебэ-ныжышты, бзэджашIэхэр дгъэкIоды-щтых. Дзэ къулыкъушIэхэу, прокуратурэм иорганхэм яIофышIэхэу Темыр Кавказым зипшгъэрылхэр щызы-гъэцакIэхэрэм кьэралыгъом тапэки ыналэ атыригъэтышт. Президентым и УказкIэ ыкIи Правительствэм иуна-шъокIэ ахэм джыри фэгъэкIотэны-гъэхэр афашIыгъэх, социальнэ Iэпы-Iэгъоу аратырэми хэхъуагъ. Тапэки ащ фэдэ шIыкIэм кыфэдгъэгъэжыгъэ тшышты.

Темыр Кавказым социальнэ-эконо-микэ хэхъоныгъэ тэрэз ышIыштыгъэмэ, иIофхэр ащ фэдизэу зэрэмыхы-лэщыгъагъэм ыпэкIэ игугъу кэс-шIыгъагъ. СызэрэнэгъуерэмкIэ, Iофыгъуабэмэ альпэсэ кызыщегъэрэ экономикэмкIэ ауж кызырэнэхэрэр ыкIи мы регионым исхэм азыныкъо нахьыбэмэ япсэукIэ зыкыиIэтынымкIэ амалхэр зэрэщымылжэр ары. Шъхьэ-ихыгъэу къэтIон: кьолъхьэ тын-Iыхыным, бзэджэшIагъэм Темыр Кав-казым иреспубликэхэм лъэшэу зышъа-шъомбгъугъ. Ащ епхыгъэу цыфхэм ясоциальнэ-экономикэ Iофыгъохэм язэшIохын ары апэрэ чзыоу тыналэ зы-тедгъэтыштыр.

Гухэлъ гъэнэфагъэ зилэ федераль-нэ программитIум тетэу Урысыем и Кыбылэрэ Чэчэн Республикэмрэ хэхъоныгъэ ашыным пае мыгъэ сомэ миллиард 26-рэ кыыхагъэкIыгъ. Илъэ-сэу итыр имыкIыгъэ джыри зы феде-ральнэ программэ Правительствэм ыухэсын фае. Ащ гухэлъэу иIэр 2010 — 2016-рэ илъэсхэм анэс Чэчэн Рес-публикэм хэхъоныгъэ егъэшIыгъэным пае сомэ миллиард 32-м нахь мымакIэу кыфэтIупшыгъэныр ары.

ЗэрэтылгъэурэмкIэ, Темыр Кавказым мылкъушхо кыфатIупшы. Ау ар нахьышIоу агъэфедэ тшыIогуагъ. А мылкъум щыщ къулыкъушIэхэм атыгъу. ЕтIани ащ фэдэу зышыхьэрэр IофшIэн зэрамыгъотырэм, тхьамы-кIагъэм Кавказым лъэшэу зыкыыз-щалэтыгъэ лъэхъаныр ары. Анахьэу мы Iофыгъор кызышыгуцугъэр Ин-гушеттиер ары, лэжээн зылгъэкIышты-азыныкъомэ мышц IофшIэн шагъоты-рэп. Чэчэн Республикэми ар фэгъэ-хыгъэ, IофшIэн зымыгъотыхэрэр мышц процент 30-м шехъугъ.

ЕтIани хэзгъэунэфыкIы сшIои-гъуагъ: Урысыер пштэмэ, илъэс 15-м шегъэжыгъэу илъэс 20-м нэс зы-ныбжьхэр нахьыбэу зыщыпсэухэрэр мы регионым ары. Адрэхэм ялтыты-гъэмэ, ныбжьыкIэхэм IофшIапIэм икыгъотын бэкIэ нахь кьин къафэхъу.

Чэчэн Республикэм ис ныбжьыкIэмэ япроцент 40-м ехъумэ Iоф ашIэрэп.

Темыр Кавказым ирайон зауIэмэ къэкошчыжыгъэу арысхэр чIы-пIэрысхэм япроцент 20 фэдиз мэхъу. ЫкIи ренэу Iоф зышашIэн чIыпIэ зэрамыгъотырэр мыхэр зэутэлIэрэ Iофыгъуабэмэ зэу ащыщ ныIэп.

Зэфэхьысыжыгъэр мышц фэдэх: реги-оным иIофыгъохэр зэшIохыгъэнхэм пае джыри Iофтхьабзэ гъэнэфагъэхэр

зехьэгъэнхэ фае. Предприниматель-ствэм зегъэушъомбгъугъэн, инвести-ции IофшIэныр гъэлъэшыгъэн фае. АщкIэ ящыкIэгъэ амалхэр джыдэдэм Темыр Кавказым иреспубликэхэм азы-ныкъо нахьыбэмэ алэкIэлъап, ау Iофым хэкIыпIэ кыфэгъотыгъэн фае. Ащ еп-хыгъэу Правительствэм пшгъэрылэ фэсэшIы IэпыIэгъу тызэрафэхъушт ин-вестиционнэ проектхэр илъэсныкъокIэ кыгъэгъабырынхэу.

Энергетикэм, псэолъэшIыным, ту-ризмэм, санаторнэ-курорт Iофым, мэкъу-мэщым, бизнес цыкIлум хэхъоныгъэ ашынымкIэ ащ фэдэ проект-хэр кызыфагъэфедэн алъэкIышты. Инве-стициехэм зарагъэушъомбгъунымкIэ хэбзэлэхь, нэмыкI финанс амалэу щыIэхэр кызыфагъэфедэн алъэкIышты-мэ зэрагъэшIэн фае. Предприниматель-хэм ябизнес мышц щызэхашцэным ащ кIигъэгъушIушты. Джащ фэдэу мы ре-гионым кышыхьыгъэхэу ыкIи ша-пIугъэхэу джыдэдэм тыхэгъэу инэмыкI субъектхэм Iоф ащызышIэрэ пстэуми зафэсэгъазэ, кызышыгъуэгъэ чIыпIэ гупсэм хэхъоныгъэ ышIыным пае Iэпы-Iэгъу рагъэгъотынуу сяджэ.

Джыри зы Iофыгъу. Экспертхэм зэралытэрэмкIэ, Темыр Кавказым иэкономикэ хэхъоныгъэ кызызте-зылажэрэмэ ащыщ гэсэныгъэр, ана-хьэу апшгъэрэ гэсэныгъэр, дзеу зэрэ-зэхэшагъэр. Ащ епхыгъэу кIэлэе-гъаджэхэм (апшгъэрэ, гурыт еджапIэхэм ащезыгъаджэхэрэм) якъэгъэхьа-зырынкIэ ыкIи ахэм ялэпIэсэныгъэ зыкыгъэлэтыгъэнымкIэ Iофтхьабзэхэр зехьэгъэнхэ фае. Ахэр Урысыем ыкIи IэкIыб кьэралыгъохэм яапшгъэрэ еджэпIэ анахь инхэм гъэкIогъэнхэ, пэщэныгъэ зезыхьэрэ кадрэхэм якъэгъэхьабырынкIэ президент про-граммэри ащкIэ кызыфэгъэфедэгъэн фае.

Джащ фэдэу игъоу сэлъэгъу Темыр Кавказым иIофыгъохэмкIэ гъэцэкIэкIо хабзэм ифедеральнэ органхэм Iоф зра-шIэрэм уасэ зэрэфашIышты етIо-лакIэхэр кыыхахынуу ыкIи ахэр кызы-фагъэфедэнэу. Правительствэм пшгъэ-рылэ фэсэшIы 2010-рэ илъэсым щылэ мазэм и 1-м нэс ащ фэдэ етIоллакIэхэр ыухэсынэу. Мы регионым иIофхэм язытеткIэ ышхьхьэкIэ пшгъэдэкIыжэ зы IофышIэ горэм ыхьын фае. Шып-къэмкIэ, а лъэныкъом шIуагъэ кытэу Iофхэр щызэригъэкIонхэмкIэ пол-номочие гъэнэфагъэхэр ащ илэнхэ фае. Ащ фэдэ IофышIи дгъэнэфэщты.

Темыр Кавказыр — цыф лъэпкъыбэ зыщыпсэурэ регион. ЫкIи негъэ лэпкъэ зэфыщытыкIэшIухэм ягъэпытэнкIэ, граждан обществэ чъэпхыгъэм изэхэщэнкIэ унагъоми, еджапIэхэми, чIыпIэ, регион хабзэхэми зэдырагъа-штэу Iоф зэдэшIэным мэхъанэшхо иI. КыткIэхьухьэрэ ныбжьыкIэхэм япIункIэ ащ анахьэу мэхъанэ иI. Лъэпкъэ зэфэшхьафхэм къахэкIыгъэ ныб-жьыкIэхэу дин зэфэшхьафхэм ары-гъуазэхэрэм зэдэдэнхэуи, зызэда-гъэпсэфынэуи амал ялэн фаеу сэлъы-тэ. Кавказ ныбжьыкIэ лагерэу респу-бликэ зэфэшхьафхэм яныбжьыкIэхэр зыщеджэщтыр, зыщызэрэшIэщтыр ыкIи зышцагъэпсэфыштыр зэхэщэ-гъэнэу игъоу зэралыгъурэм десэгъа-шты.

Сыкызытегушылагъэм кIэух фэс-шыгъэ къасIо сшIоигуагъ: Темыр Кав-казым ис цыфхэм ящылакIэ нахьышIу хъуным пае тэ тфэлъэкIырэр зэкIэ тшIэщты, пэрыохъу кытфэхьухэрэм тызэрадэзекIощтыр тэшIэ.

МЫГУ Рэщид, АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм бюджет-финанс, хэбзэлахъ ыкIи экономикэ политикэмкIэ и Комитет ипаш:

— УФ-м и Президент и Полномочнэ лыкIо Къыблэ федеральнэ шьолъырым щыI. Шьушыгъуаз, ар Устиновыр ары. Ащ фитыныгъу ыкIи пшъэрылгъу илэхэр нахьыбэ пшIыхэмэ, нэмыкI мы шьолъырым къыфэгъэзэгъэнэу бгъэнэфэн

имыщыкIагъу сэлъытэ. Арэу щытми, агъэнафэмэ, ар тишьолъыр исэу, пстэури ылъэгъоу, зэхихэу, Президентым занкIэу ежъ ышъхьэкIэ екIолIэнышъ, Iофхэм язытет шьыпкъэр рилошгъунэу щытын фае.

Чэчэн Республикэмрэ Ингушетиэмрэ заом зэрарэу къафыхьыгъэм изтегъэуцожьынкIэ Iэпылэгъу хабзэр афэхъун фае, ау яэкономикэ изтегъэуцожьын къыхэбгъэщынэу ахэр пстэумэ анахь тхьамыкIэхэп. Темыр Кавказым исубъект пстэуми яэкономикэ хэхьоныгъэ ышъынымкIэ къэралыгъо Iэпылэгъу яшыкIагъ, инвестициехэмкIи уделэнэу зымыщыкIагъэ ахэтэп.

Коррупциемрэ IахьылныгъэкIэ пэщэ IэнатIэхэм ягощынрэ уябэнын фаеу ылауагъ. Сэ сишIошIыкIэ, Москва е нэмыкI къэлэшхохэм адэль коррупцием нахьыбэ, гушыIэм пае, Адыгеим илгъэп. НэмыкI субьектхэм апае сыкъэгъушыIэрэп. «Клановость» зыфэллоштыр Гупчэми щымакIэп, Правительствэм хэтым инахьыбэр Санкт-Петербург къыращыгъ. Цыфэу цыхъэ зыфэллIэу, узыгурыIоу, зиIофшIагъэ ушыгъуазэр гъусэ пшIымэ пшIоигъу. Ар тыдэкIи цыхабз, Къыблэ шьолъырым изакъоп.

Темыр Кавказым ис лъэпкъ зэфэшъхьафхэм яныбжыкIэхэр щызэIукIэнхэ алъэкIынэу лагерь щыIэн фаеу зэриIуагъэм десэгъаштэ. КъыткIэхъухьэхэрэм лъэпкъ зэгурымылоныгъу къахафэрэр нахь макIэ хъунымкIэ ащ шIуагъэ къытышт.

ШЪХЪЛЭХЪО Аскэр, АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм псэлтэишIынымкIэ, транспортнымкIэ, зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи псэупIэ-коммунальнэ хьызмэтымкIэ и Комитет ипаш:

— Темыр Кавказым иIофыгъохэм Федеральнэ Гупчэм нахь гъэлъашыгъу ыналэ къатырымидзэмэ, социальнэ IофхэмкIэ гумэкIыгъоу илгъэр нахьыбэ хъушт, экономикэми хэхьоныгъэ ышъыштэп. Сыда пIомэ гумэкIыгъоу мыщ

илгъым инахьыбэр Гупчэр ары ныIэп зэшIозыхынэу зыпшъэ ифэщтыр. ГушыIэм пае, тиныбжыкIэхэм непэ амалэу яIэр макIэ, ахьщэ зимыIэр еджэпIэ тэрэз чIэхъашгъурэп, чIэхъагъэхэми, къызаухькIэ IофшIагъэ агъотыжырэп. Ащ бзэджэшIэныр, мыхьо-мышIагъэхэр къыхэкIых. Джар тапэкIи нахь хэкIотэшт. Арышъ, къэралыгъом ипашэ ащ фэдэу Темыр Кавказым ыналэ къызэрэтыри-дзагъэр, игъэкIотыгъуу къызэрэтегушыIагъэр тигуапэ. ИлгъэныкIо пIалгъуу къыгъэуцугъэшъ, а уахьтэм зигугъу къышIыгъэ пстэури гъэцэкIагъэ хъумэ, Iофхэр нахьышIу хъуштых. Тэгугъэ агъэцэкIэжынынэу.

Тишьолъыр къыфэгъэзэгъэн цыф гъэ-нэфэгъэн фаеу зэриIуагъэм десэгъаштэ, игъоу сэлъытэ. Кавказым икьэбар зымышIэрэ министрэхэм е нэмыкI Iэшъхьэтэхэм ащ екIолIэкIэ гъэнэфагъэ фыуылэн зэрэфаер къагурыIорэп. ХэшIыкI фызиIэ ыгъэнафэмэ, икьоу пстэури алгъыгъэлэ-сышт. Темыр Кавказым коррупциемрэ IахьылныгъэкIэ IэнатIэхэм ягощынрэ зыщашъомбгъоу зэриIуагъэм дезгъэшта-пэрэп. Сэ сишIошIыкIэ, ахэм, тэ тишьолъыр имызакъоу, къэралыгъом зэрэщытэу зыщашъомбгъугъ, тэ анахьыбэу тилэп. НыбжыкIэхэм апае лагерь щыIэн фаеу зэриIуагъэр сэ шъхьэкIэ сигуапэ. Лъэпкъ зэфэшъхьафыбэ зыщыпсэурэ шьолъырымкIэ ар игъо дэд.

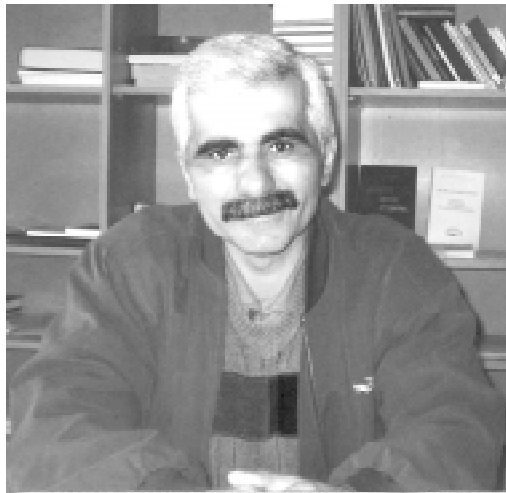
МАТЫЖЪ Аслъан, АР-м экономикэ хэхьоныгъэхэмкIэ ыкIи сатыумкIэ иминистр:

— Темыр Кавказым иIофыгъохэм язэшIохын зэрэлъыкIуатэрэм хэушъхьафыкIыгъуу фэгъэзэгъэщтыр агъэнэфэнэу зыриIуагъэмкIэ... Тишьолъыр ищылакIэ икьу фэдиэу шыгъуазэу, икьоу ыкIи игъом Iофхэм язытет къэралыгъом

ипашэ лъызыгъэлэсын, шьыпкъэр езыIон цыф ащ фигъазэмэ, Iофхэр чIыпIэ икощыкIыштых. Къыблэ федеральнэ шьолъырым исубъектхэм экономикэмкIэ къыныгъо зимыIэ ахэтэп. Арышъ, Ингушетиэмрэ Чэчэн Республикэмрэ анахь къыхэгъэщыгъуу щымытэу, комплекснэу екIолIагъэ къафэбгъотызэ, зэкIэми Iэпылэгъу яптын фаеу сэлъытэ. ИнвестициехэмкIэ программэри субьект пстэуми ателъытагъуу щытын фае. ГушыIэм пае, «Юг России» зыфилорэ программэ Федеральнэ Гупчэм екIолIагъэу фыриIэм тигъэразэрэп. КъытфатIупшырэр мэкIэ дэд, лимитхэм къащыкIагъ. Ащ фэдэу макIэу къыддэлэхэми, экономикэм хэхьоныгъэ ешIы, ащ Iэпылэгъу тэрэз къыхэхьожьымэ, Iофхэр зэтеуцожьыштых. Арышъ, зэхэубытагъуу зэкIэ Темыр Кавказым исубъектхэм Iэпылэгъу ятыгъэным фэгъэхьыгъэ программэ тищыкIагъ. Социальнэ-экономикэ хэхьоныгъэ щыIэмэ, цыфхэм ящылакIэ нахьышIу хъушт.

АЗЭЩЫКЪ Геннадий, философия шIэныгъэхэмкIэ доктор, профессор, Мыекъонэ къэралыгъо технологическэ университетым къэралыгъо муниципальнэ гъэорышIэнымкIэ икафедрэ ипаш:

— Урысые Федерацием и Президентэу Дмитрий Медведевым Федеральнэ ЗэлукIэм фигъэхьыгъэ Тхылым сшIогъэшIэгъонэу седэлугъ ыкIи зэфэхьысыжэ кIэкIхэр сшIыгъэх. Темыр Кавказым фэгъэхьыгъуу къыIуагъэхэр зэрэпсауу пштэмэ, дэгъу. БэшIагъэ УФ-м и Президент Темыр Кавказым ыналэ къызытыригъэзэн фэягъэр. Джы Президентым къызэриIуагъэм фэдэу Iофхэр загъэпсыхэкIэ, тишьолъыр щыпсэухэрэм

яшIуагъэ къэкIынэу щыт, ау гумэкIыгъоу зэфэшъхьафхэр мыщ къыздихьыштых. ГушыIэм пае, Къыблэ федеральнэ шьолъырыр джы сьд фэдэштэ? Сьд фэдэу зэхэтыштэ? Шьолъыр-шьолъыруу гошыгъэштэ? Экономическэ зонэ шъхьафиткIэ заджэхэрэ щыIэштхэ? УпчIэу бэ къэуцурэр.

Тыщэгугъы Гупчэм ахэр зэкIэ тэрэзэу щызэрагъэзэфэнхэу. Темыр Кавказыр зэрэбгъэлорышIэштым фэгъэхьыгъуу Урысыем щыпсэурэ шIэныгъэлэжыкIэм бэрэ къатхэу къыхэкIы. Ахэм мэхъанэ ямыIэу щытэп.

УФ-м и Президентэу Д. Медведевым Темыр КавказымкIэ пшъэдэкIыжъ зыхьырэ цыф гъэнэфэгъэнэу зэриIуагъэм десэгъаштэ. Сыда пIомэ Темыр Кавказым исубъектхэм ахэхьэ Осетияр, Дагъыстан, Къэбэртэе-Бэлыкъарыр, Къэрэщэе-Шэрджэсыр, Чэчэныр, Адыгеир. Мы субьектхэр пштэхэмэ, анахь гумэкIыгъоу къызыпыкIыхэрэр Чэчэн, Дагъыстан республикэхэр арых. Ащ къыхэкIыкIэ адрэ субьектхэри ахэм «зыдахьэу» мэхъу. Арышъ, Президентым зэриIуагъэу, Темыр Кавказым анаIэ нахь тырагъэтынымкIэ цыф хэхьыгъэ щыIэ хъумэ, АдыгеимкIи тиIофхэм язытет нахь дэгъу хъунэу сеплы. Етлани къыхахышт цыфыр зыфэдэм бэ елытыгъэщтыр. Темыр Кавказым щыпсэурэ лъэпкъ зэфэшъхьафхэм ащ цыхъэ ыкIи лъытэныгъэ фащын фае. Ежыри шьыпкъэр зытетым тетэу Президентым Iэклигъэхьан фае. Джашыгъум Президентым къыгъэнэфэгъэ пшъэрылгъэр зэшIохыгъэ хъунхэмкIэ ишIуагъэ къэкIотш.

Социальнэ Iофыгъохэр ЛЪЭНЫКЪО ПСТЭУМКИИ ЩЫНЭГЪОНЧЪЭНХЭМ ПАЕ

Социальнэ мэхъанэ зилэ объектхэр сьд фэдэрэ лъэныкIоу щынагъончъэнхэм фэгъэхьыгъэ видеоконференцие Урысые Федерацием и Президентэу Дмитрий Медведевым шэклогум и 3-м зэхичгъагъ. Ащ къышIагъэтыгъэ Iофыгъохэр гъэцэкIэгъэнхэм яамал къызэрихъуу щыпылтых Адыгэ Республикэм.

Цыфхэр ренэу зычIэсыхэрэ социальнэ учреждениехэу Адыгэ Республикэм IофшIэнымкIэ ыкIи социальнэ хэхьоныгъэмкIэ и Министерствэ епхыгъэхэр щынагъончъэнхэм фытегъэпсыхьэгъэ Iофхьабзэхэм ягъэцэкIэн пэIуагъэхьаным пае республикэ бюджетым сомэ миллионрэ мин 800-рэ къыхагъэкIыгъ. Мы лъэхъаным сомэ миллионым

ехъу зытефэгъэ IофшIэнхэр зэшIуахыгъахэх. Адыгэ Республикэм икьэралыгъо учреждениеу пансионатэу «Уют» зыфалорэм чIагъэуцагъ хъурэшIэрэм улгъыплгъэн амал къэзытырэ системэр, милицием псынклэу укызызреджэн плъэкIышт «кнопкэр», домофон зыхэт гъучIыпчъэр. Адэмые дэт психоневрологическэ унэ-интернатим пожарнэ сигнализациер чIэгъэуцогъэным мы лъэхъаным Iоф дашIэ, республикэ реабилитационнэ гупчэу «Шапсыгъэм» пае дизель-генератор ащэфыгъ.

Стационар учреждениеу ренэу цыфхэр зычIэсыхэрэр щынагъончъэнхэмкIэ мэхъанэ зилэ Iофыгъохэм ащыщ ахэр терроризмэм щыухъумэгъэнхэм иамалхэр зехъэгъэнхэр.

Ащ фэдэ Iофхьабзэхэм ащыцых а учреждениехэм ягунапкъэхэр кэшIыхьэгъэнхэр, чэщырэ шагур, ащ къыпэлулъ шьолъырыр нэфынэу щытынхэр, къэрэгъулхэр яIэнхэр.

Социальнэ учреждениехэр машIом щыухъумэгъэнхэр Iофыгъо шъхьалэхэм ащыщ. Ащ ыпкъ къыкIыкIэ, мы учреждениехэм машIом закышIымыштэным епхыгъэ IофшIэн зэфэшъхьафхэр ащызэшIуахы. ГушыIэм пае, къэралыгъо пансионатэу нэж-лужьхэмрэ сэкъатныгъэ зилэхэмрэ зышIагъэхэм иунашъхэ зэблахъугъ, Джэджэ районым ащ фэдэ пансионатэу итым ыкIоцI электропроводкэу щызэбгырыштыгъэр зэкIэ шапхэхэм адигъэу ашIыгъ. Стационар учреждениеу министр-

ствэм къепхыгъэхэм зэкIэми, машIом зыкышIтэмэ, псынклэу макъэ къызэрагъэлэушт системэ ачIэт, пхъэм хэшIыкIыгъэ конструкциехэм машIом щызыухъумэрэ щыфэхэр атыралъхьагъэх, нэмыкI Iофыгъоу шапхэхэм къыдалыгъэхэрэр ащагъэцэкIэх.

Цыфхэр зычIэхэ социальнэ унэм машIом зыкышIыштэмэ, нахь псынклэу мэшIогъэ-кIуасэхэр къэсынхэ алъэкIыным пае, занкIэу мэшIогъэ-кIосэ подразделением макъэ зэрэбгъэлэушт аппаратурэр учреждение 16-м щыщэу 7-м ачIэт. Адрэ къэнагъэхэми охьтэ благъэхэм ахэр ачIагъэуцотых.

Зигугъу къэтшIырэ учреждениехэм ащылажэхэрэм мэзищ

пэпчъ егъэджэнхэр ащызэхатэх. Ахэм ащарагъашIэ машIом зыкышIыштэным пае шапхэу гъэцэкIэгъэнхэ, ежъхэр зэрэзеклонхэ фаехэр. А егъэджэнхэм ащылажэхэм зэкIэми удостоверениехэр аратых. Ащ фэдэу нэгырэ 298-рэ мы мафэм ехъулIэу рагъэджэгъах.

Экономикэ кризисэу тызыхэтым ыпкъ къыкIыкIэ, социальнэ учреждениехэм мыхэм афэдэ IофшIэнхэр ащыбгъэцэкIэнхэр непэ кьин шIукае мэхъу, ау республикэм ипашэхэр тилэпы-лэгъухэу тиамакI къызэрихъуу цыфхэр къэухъумэгъэнхэм тыпылгъ.

Адыгэ Республикэм IофшIэнымкIэ ыкIи социальнэ хэхьоныгъэмкIэ и Министерствэ импресс-кьулыкъу.

КЪУДАИКЪО АЛЫЙ:

«Чэм пчъагъэм хэкIыгъэми, щэу къэтхьыжьиэрэм кыыхэхъо»

Джар анахъу кышыхигъэщыгъ Адыгейм мэкъу-мэ-щымкIэ и Министерствэ былымхунымкIэ ыкIи племенной IофшIэныкIэ иотдел ипащэу бэмышIэу гуцы-Iэгъу тызыфэхъугъэ Къудаикъо Алай. ТиупчIэхэм джэуап къаритыжьиэ, ащ къытфилотагъ тызыхэт ильэсым Iэхъээхэлъ ыкIи мэкъумэщышIэ-фермер хъызмэтшIаплэхэм, унэе унэгъо хъызмэтым фэгъэза-гъэхэм IофшIагъу ялэхэр.

— *Алай, тиздэгъушIэгъу егъэсхьанIэ кызырэфэишIы тшIоигъор былымIаштэгъ-хэм яхъункIэ щэм икъэхъы-жьианыхъ мэхъанэ зериIэм фэишI ащкIэ мы ильэсым пыкIыгъэ уахътэм кыкIоцI республикэм IофшIагъу илэхэр арых.*

— Ильэсым пыкIыгъэ уахъ-тэм былымхунымкIэ IофшIа-гъу тилэхэр зэфтэхъысыжьиых. АпэрэмкIэ кыхъэгъэщы сшIоигъу гъэрэкIорэ IофшIагъэхэм ягъэпшагъэм, щэ кызыклахы-рэ чэм пчъагъэр нахъ макIэ хъу-гъэми, щэу къэтхьыжьигъэр зэ-ррэхъыбэр. Мары зэфтэхъысы-жьиыгъэ пчъагъэхэм къагъэлъа-гъорэр. ГъэрэкIо непэ фэдэ ма-фэм ехъулъу республикэмкIэ пстэумкIи чэмхэр зэрэхъушты-гъэхэр 28599-рэ, а пчъагъэм ильэсым кыкIоцI 1425-рэ кы-щыкIи, 27174-м джи къэсыгъ. Районхэр пштэхэмэ, Теуцожым 876-кIэ, Джеджэр 378-кIэ, Тэ-хъутэмькыуае 243-кIэ, Шэу-джэным 178-кIэ чэмхэр нахъ макIэ ащыхъугъэх. Мыбэми, чэм пчъагъэм хэзыгъэхъогъэ район-хэри тилэх. МыекIопэ районным 175-кIэ, Кошхъэблэ районным 67-кIэ, Красногвардейскэ райо-ным 7-кIэ чэм пчъагъэхэр нахъы-бэ ащыхъугъэх. Iэхъээхэлъ хъыз-мэтшIаплэ зэфтэхъафхэм ялэ-гъэ чэмхэм япчъагъэ кышыхы-кIагъэр мыбэми — пстэумкIи 146-рэ, мэкъумэщышIэ-фер-мер хъызмэтшIаплэхэм 353-кIэ, унэе унэгъо хъызмэтшIаплэхэм 926-кIэ чэмхэр нахъ макIэ ащы-хъугъэх. Мы лъэныкъомкIи рай-онхэм зичэм пчъагъэхэр хэп-шыкIэу нахъ макIэ хъугъэхэр ахэтых. ФермерхэмкIэ районхэу чэмхэр нахъ макIэ зышашыгъэ-хэр: Тэхъутэмькыуаер — 224-рэ, Джеджэр — 148-рэ, Теуцожыр — 93-рэ, Шэуджэныр — 78-рэ. ЛПХ-хэмкIэ чэм пчъагъэм кызы-щашыкIэгъэ районхэр: Теуцо-жыер — 692-рэ, Джеджэр — 230-рэ, Шэуджэныр — 90-рэ, Тэхъутэмькыуаер — 84-рэ. ХъызмэтшIаплэ лъэпкытIоу зы-цIэ къетIуагъэхэмкIэ чэмхэр на-хыбэ зышашыгъэхэ районхэр: Мыекыуаер — 183-рэ, Красно-гвардейскэр — 127-рэ. Пчъа-гъэхэр бэу къэсIохэми, ахэр арых былымхунымкIэ IофшIа-гъэу тилэхэр кызырэдгъэлъэ-гъонхэ тлэкIырэр.

Щэр къэзыгырэ чэм пчъагъэм кышыхыгъэхэм фэзыщэхэрэ Iофыгъохэр макIэп. Ахэм ащы-щэу анахъ зэрар къэзыжьиэрэр гъэтхэ-гъэмэфэ лъэхъаным щэр IузыгъэкIыхэрэм, анахъу унэе унэгъо хъызмэтым пылхъу непэ чэм мин 24,4-рэ зылыгъэхэм, ар зэрэщэн алъэкIырым хэпшыкIэу кызырэшыхыгъэр ары. Тэ тичы-плэ закIоп арэуштыгъу зышыхы-рэр, тигъунэгъу чыплэ шьол-гырхэми джары къахъулэрэр. А Iофым Урысыем и Правитель-стви, тиреспубликэ ипащэхэри

ымыгъэгумэкIхэу щытэп, ащ хэ-кIыплэ фэхъуштыгъэм яусэх.

Джи тызыхэт лъэхъаным щэм ыуасэ кыхъэхъожьиыгъ, зы ли-трэу унагъохэм ащэрэм сомИ 8-м кышыхымыкIэу кIахы, ащ етIани тиреспубликэ бюджет кыхэкIэу щэ литрэу ащэрэм пэпчэ субсидиеу сомИ 2-у ара-тырэр хэхъожьиыш, чэмхэр зы-хъухэрэ унагъохэр нахъ егъэра-зэх. Мыщ дэжым кыхъэгъэщы сшIоигъу чэм телыгъэу респуб-ликэм мыгъэ щэу кышыхыжьи-жьиыгъэр гъэрэкIорэм егъэпша-гъэмэ килограмми 160-кIэ зэрэ-нахыбэр, ильэсым кыкIоцI зы чэмым республикэм кышыхыкла-хыштыр килограмм 3500-м зэ-рэнэсыштыр. Чэм телыгъэу щэу кыкIахырэмкIэ Къыблэ феде-ральнэ шьолгырым ящэнэрэ чыплэр тиреспубликэ щылыгъ, тапэ ит закIохэр Краснодар ыкIи Ставрополь крайхэр арых нылэп.

— *БылымхунымкIэ анахъ мэхъанэ зилэхэм ащыщ щэм икъэхъыжьианыхъ. А лъэныкъомкIэ Iофхэм азы-тет нахъ игъэкIотыгъэу укытегушIагъэмэ дэгъугъэ.*

— Ар шьыпкъэ, щэу чэмхэм къахлахырэр ары былымIаштэгъ-хэм яхъун апэ рапшIэу уасэ зэ-рэфашырэр. ЗэкIэми январьлэ-гъу зэхъокIыныгъэкIэ тызеджэ-рэ уахътэм мэкъумэщ хъызмэ-тым иадырэ лъэныкъо пстэум афэдэу былымхуными зэрары-шхо ехыгъэ зэрэхъугъэр. Анахъ щыкIэгъэ инхэр зыфэхъухэрэр щэр къэзыгырэ былымхуныр ары. Чэм пчъагъэм хэпшыкIэу кызырэшыхыгъэм дакIоу, чэм телыгъэу щэу къахыжьиэрэри бэкIэ нахъ макIэ хъугъагъэ. Чэм-хэм япчъагъэ республикэм кы-зэрэщыщыкIэрэм ыпшъэкIэ сы-кышыхыгъэ, джи щэм икъэхъы-жьианыхъ Iофхэм азытет кIэклэу сыкытегушыхыгъэ сшIоигъош, кыхъэгъэщыштыр гъэрэкIорэ ильэсым елтыгыгъэмэ мыгъэ ащ-кIэ, мыбэми, ыпэкIэ тызэрэлъы-кIотагъэр ары. 2008-рэ ильэсым ишэкIогъу мазэ иапэрэ уахътэ чэщ-зымафэм чэм телыгъэу щэ килограмми 8,7-рэ кыхыжьи-гъагъэмэ, джи тызыхэт лъэхъа-ным а пчъагъэр килограмми 9,6-м нэсыгъ. Джеджэ районым фэшыхъафэу щэу чэмым чэщ-зымафэм кыкIахырэр гъэрэкIор-рэм кызымыгъэхъугъэ ахэтэп. Зы килограмм е ащ фэдиз хъазыр чэмым чэщ-зымафэм щэу кы-клахыгъэм мыгъэ хэзыгъэхъуа-гъэхэм ащышыхы Красногвардей-скэ, Кошхъэблэ, Шэуджэн рай-онхэр. Тиминистерствэ кыIэ-кIэхэрэ пчъагъэхэм кызырагъэ-лъагъорэмкIэ, тызыхэт уахътэм чэм телыгъэу чэщ-зымафэм щэр анахыбэу кызышыхыжьиэрэр Тэхъутэмькыое районыр ары — килограмм 12,2-рэ. Адрэ район-хэм ащышхэм а пчъагъэр зыща-нэсырэр: Красногвардейскэр — 11,3-рэ, Шэуджэныр — 10,6-рэ, Кошхъаблэр — 10,4-рэ, Джа-

джэр — 6,7-рэ, Теуцожыер — 4,3-рэ. Ащ фэдэ хэхъоныгъэхэм яшIуагъэкIэ республикэм чэщ-зымафэм пстэумкIи щэу кышыхы-жьиэрэр тонн 19-м хъазырэу нэсыгъ, мыбэми, ащи хэхъоны-гъэ фэхъугъэ гъэрэкIорэм егъэ-пшагъэмэ.

Мыщ дэжым кыхъэгъэщы сшIоигъу, унэе унэгъо хъызмэ-тым пылхъу былымIаштэгъэр зыхъухэрэм шIуагъэ къафэзы-хыштыр племенной IофшIэныр нахъ зэрэдгъэлъшыгъэр. Аужы-рэ ильэс зытIум тиминистер-ствэкIэ тыпылгыгъэ бюджетым кыкIэу ахъщэ къытатыныш, республикэм икъоджэ псэуплэ-хэм чэмхэр искусствэныгъэу гъэ-лтыхъожьиыгъэхэр зыщызэхэ-щэщтхэ пунктхэр ащыдгъэпсын-хэм. Ар кыддэхъуи, ащ фэдэ пункт 50 фэдиз кызылхыгъэ. Джыри сомэ мини 150-рэ кыт-фатIупшыгъэш, мы ильэсым ыкIэм нэс пунктитф дгъэпсышт. Былым лъэпкышIухэр хъугъэн-хэмкIэ, лыри щэри нахъыбэу кыхыжьиыгъэнхэмкIэ ахэр уна-гъохэм IэпылэгъушIу афэхъу-штых. Мы Iофым изэшIохын яшыхыпкыуэ шапылгыгъэх Кош-хъэблэ, Шэуджэн, Джеджэ, Мые-кIопэ районхэм. МыщкIэ хэп-шыкIэу ауж къынагъэх Красно-гвардейскэ, Теуцожэ, Тэхъутэ-мыкыое районхэр.

— *Былымхуным зэкIэ кытырэ продукцием икъэ-хыжьиынкIэ мыгъэ Iофхэр нахышIух пIон лъэкIы-щтыр?*

— Ары, гъэрэкIорэм егъэ-пшагъэмэ зэкIэ хъызмэтшIа-плэхэм, унэе унэгъо хъызмэтым пылхъэм къахыжьиыгъэхэр лым-кIэ проценти 114-м лъыкIэхъагъ, щэмкIэ проценти 101-м къе-хъугъэ, кIэнкIэмкIэ проценти 127-рэ хъугъэ. Кызыритыдзэ-рэмкIэ, ахэм хэхъоныгъэ афэхъоу зэрэжыагъэм тапэкIэ джыри нахъ хэмьхъомэ, хэкIыштыр. Сыда пIомэ кIохэр зышыхъуштыр ком-плекс инициэу Теуцожэ, Красно-гвардейскэ ыкIи Кошхъэблэ рай-онхэм ашагъэпсыхэрэм акIуачIэ кыхыштыгъэкIэ Iоф ашIэу зыра-гъажэкIэ, республикэм кIолэу кышыхыжьиэрэм хэпшыкIэу кыхэхъошты. Фирмэу «Киево-Жураки» зыфиIорэм Теуцожэ районым щигъэпсырэ кIохъуплэ комплекс иным Iоф ышIэу ри-гъэжыагъ. Канадэ кырашыхы, куп-купэу охъитIыплыкIэ кошыр 2617-рэ къащагъ. Апэрэ купэу къащэгъагъэм кIохырхэр кы-кIахъохэу шIэхэу ригъэжэщт. Селоу Еленовскэм ыкIи Кош-хъэблэ районым ашагъэпсыхэрэ кIохъуплэ комплексхэми яшIын гъунэм фэкIуагъ.

— *Щэм икъэхъыжьианыхъ районхэм яIофшIагъэхэм сыда къапIолэн лъэкIы-щтыр?*

— Аужырэ ильэс пчъагъэхэм а IофымкIэ республикэм прыт-ныгъэр щылыгъ, гъэхъэгъэшIу-хэри ешIых Красногвардейскэ районым. Ащ зэрэщырахъуха-гъэмкIэ, чэм телыгъэу мы ильэ-сым щэу къахыжьиыштыр кило-грамм мини 4-м кырагъэхъушты. Ащ фэдэ пшъэрылэ иным изэ-шIохын анахъ зилахышIу хэ-зылхъэхэрэр районми респуб-ликэми былымIаштэгъэхэм яхъун-кIэ пэрытныгъэр ащызылыгъ

СПК-хэу «Колхозэу Ленинымрэ» «Родинэмрэ». Мыхэм яфермэ-хэм атет чэмхэм япчъагъэ шъхъэ 500-м кышыхыкIэрэп, джащ фэ-дизым зы чэмым телытагъэу тызыхэт уахътэм чэщ-зымафэм щэ килограмми 10 ыкIи ащ ехъу кыкIахы.

МыщкIэ зилэпшIэн анахъэу кыкIэзгъэгъэхэр Тэхъутэмь-кыое ыкIи Теуцожэ районхэр арых. ЗэкIэ хъызмэтшIаплэ лъэпкэ зэфтэхъафхэу а районхэм арыт-хэм былымIаштэгъу ялэгъэ пчъа-гъэм кышыхыжьиэрэ макIэ. Къэлэшхоу Краснодар зэрэпэгъу-нэгъухэр мы IофымкIэ зэрар мэ-хъукIэ энэгъуагъо. ЕтIани Теу-цожэ районым мы аужырэ ильэс-хэм чыгулэжьиным яшыхыпкыуэ щыпылхъэш, зэкIэ жьокIуплэ чыгуоу ялэхэр агъэлажэхъэш, былымIаштэгъэхэм яхъун пыл-хэм, анахъу унэе унэгъо хъыз-мэтым фэгъэзагъэхэм, а Iофы-гъом мэхъанэу ратырэм кы-кIечы.

— *Алай, тызыхэт лъэ-хъаным зэкIэ былымхуным лым икъэхъыжьианыхъ лъэны-кыоу хэхъэхэм нахъ мэхъанэ раты хъугъэ, федеральнэ правительствэми ащкIэ Iэ-пылэгъу къафэхъунэу кыгъэ-гъугъэх. Лым икъэхъыжьианыхъ республикэм Iофхэр зэ-рэгъэгъэпсыгъэхэм сыд къе-пIолэн лъэкIыштыр?*

— А лъэныкъомкIи непэ ти-Iофхэр мыдэхъу сэлъыгъэ. Мары Джеджэ районым ит ОАО-у «Дондуковскэ элеватор» зыфилоу БолэкIо Мыхъамэт зипащэм щы-зэтырагъэпсыхыгъэ фермэм ша-гъэхъэгъэ быгъу 500-р защэ нэуж джыри Къалмыкэ Респуб-ликэм кышыхыжьи шъхъэ 700 къащагъэу агъэпшэрых. А рай-он дэдэм ит СХП-у «Радуга» зыфилоу Сапыл Юныс зипащэр джынэс чыгулэжьиным фэ-шыхъаф пымылыгъэми, былым-паштэгъэр гъэпшэрыгъэхэу лыр щэгъэным ыуж мыгъэ щыхъа-гъэх. Къалмыкэ ыкIи Къэрэщэе-Щэрджэс республикэхэм шкIэ-хъужэ 50 къащэгъагъэу фер-мэм хъызмэтшIаплэу щызэты-рагъэпсыхыагъэм шапылгыгъэх. ХъызмэтшIаплэм ипащэ кызы-риIорэмкIэ, Iофэу рагъэжыагъэр мыгъэ зэрэпэгъэщтым зигъэра-зэхэкIэ, лы кызытыштыр былым-хуным нахъ зырагъэушъом-бгъушты. Къалэу Мыекыуае къеп-хыгъэ чыгуым щыщ зыгъэфедэрэ фирмэу «Наш дом» зыфиIорэми лы кызытыштыр былымшыхъэ 20 кышыхыгъэу шагъахъэ. Цыф-хэм ящыкIэгъэ былымIаштэгъэ-лыр алэкIэгъэхъэгъэным непэ мэ-хъанэшхо ратыш, мы зигугъу

къэтшIыгъэхэм былымшыхъэ пчъагъэу ахъуштым тапэкIэ нахъ зэрэхагъэхъоштым щэч хэлъэп.

— *Республикэм лэу кы-шыхыжьиэрэм хэпшыкIэу кыхэхъонымкIэ чэтхуным шIогъэишо кытыгъэу аIо. Дэгъугъэ ащ укытегушыхы-Iагъэмэ.*

— Ар шьыпкъэ, республикэм шагубзыухуным зышеушъом-бгъу. Компаниеу «Ресурс» зы-фиIорэм республикэм ирайони 5-мэ арыт чэтэхъо фабрикэхэр кышыхыжьиыхы, дэгъоу зэтыри-гъэпсыхыагъэхъу чэтхэр бэу ащыхъух. Непэ а фабрикэхэм кIуачIэу ялэмкIэ Iоф ашIэ, икIы-гъэ ильэсым ялэгъэ графикым ыпэ итхэу мэлажэх. Компани-ем зэрэрихъухэрэмкIэ, 2009-рэ ильэсым ыкIэм нэс чэтылэу кыхыжьиыштыр килограмм мин 25-м нагъэсынэу ары.

Джащ фэдэу компаниеу «Ка-питал-М» зыфиIорэми чэтэхъо фабрикэу «Майкопская» зыфи-лоштыгъэм ипсэуалэхэм ащыщ заулэмэ чэтхэр ащыхъухэу зэрэ-ригъэжыагъэми уигъэрэзэнэу щыт. Кошхъэблэ районми чэ-тылыр кышыхыжьиэу рагъэ-жыагъэ.

Тызымыгъэрази мы Iофым хэхъухъэ. Фирмэу «Агрокол» зыфиIорэм чэтэхъо фабрикэу «Родниковская» зыфилоштыгъэр зыщэфыжьиыгъэр мары ильэситIу мэхъу, ушыхъагъу зэфтэхъаф-хэр ышыхъэхэ, чэтхуным джы-ри фежъэрэп. Ежъ фирмэм а чыплэм зи щышIэрэп, псэолъэ шIагъохэр зыгъэфедэхъэзэ чэт-хуным зезыгъэушъомбгъу зы-шIоигъохэми ахэр афагъазэ-хэрэп.

— *ИкIухым шыхэмрэ мэлхэмрэ яхъун зэрэпылхъэм гуцылэ заулэ къепIоллагъэмэ дэгъугъэ.*

— Тызыхэт лъэхъаным рес-публикэм щэу шапыгыр мини 2,5-м къехъу. Хъызмэт гъэпсы-кIэ зэфтэхъафхэр зилэхэм ахэр ашахъух, IофшIэн зэмьлIэужы-гъохэр арызэшIуахых. Мэлхэр анахъ зыщызэгъэуIугъэхэм мэ-къумэщышIэ-фермер ыкIи унэе унэгъо хъызмэтхэр ащышых. Ахэр анахъ зыпылхэр лыкIэ агъэфедэщт мэлхэм яхъун, сыда пIомэ мэлхэм цэу къатырахыхэ-рэр, уасэ зи зэримылахэм кы-хэкIэу IуагъэкIын алъэкIырэп.

— *Алай, тхъауегъэпсэу уахътэ кыхэхъэгъэкIи ти-упчIэхэм джэуапхэр кызы-ряптыжьиыгъэхэм фэишI.*

ДэгъушIагъэр
ЛЭХЪУСЭЖЪ
Хъаджэрэтыр.

РЕСПУБЛИКЭ БЮДЖЕТЫМ ЕХЫЛАГЪ

Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет джырэблагъэ илэгъэ игъэклотыгъэ зэхэсыгъом Адыгеим тызыхэт илэсымклэ иреспубликэ бюджет мэзибгъум зэрагъэцкIэжыгъэр шызэфакъысыжыгъэ. Финанс кризис лъэхъанэу тызыхэтым, республикэ бюджетыр фэдэхэмкли хъарджхэмкли зэрагъэцкIэжыгъэм зегъэушъомбгъугъэу кытедгъэгушылэ тшIоигъоу упчIэ зауэлкIэ зыфэдгъэзагъ Адыгэ Республикэм финансхэмклэ иминистрэу Долэ Долэтбый.

— Долэтбый, тэшIэ не-пэ зэкIэри финанс кризисым зэригъэтхъаусыхэхэрэр ыкли ащ ынкъ кыкIэу производствэм изэхъицэн, продукцииеу къаширэм илугъэкIын бэкIэ нахь кыин зэрэхъугъэр, ащылажъэхэрэм япчъагъэ нахь макIэ зышIыхэрэр IофшIанIэхэм зэрахэтхэр. ГурьIогъуаеп республикэ бюджетым икъэкIуапIэхэм ащ фэдэ шылакIэм къазэрэщыкIагъэм емылътыгъэу?

— Тызыхэт илэсым имэзибгъу кыкIоцI республикэ бюджетым игъэцкIэжыгъын Адыгэ Республикэм и Законэу «Адыгэ Республикэм 2009-рэ илэсымклэ ыкли план палъгъэу 2010 — 2011-рэ илэсхэмклэ иреспубликэ бюджет ехылагъ» зыфиIорэм шаухэсыгъэ бюджет пшъэрылхэм, джащ фэдэу республикэм иэкономикэ хэхъоныгъэхэм финанс кризисым ифэмэ-бжыгъэу кытырихэрэр нахь макIэ шIыгъэным ехылагъэу Iофыгъохэу Адыгеим шызэрэхъэхэрэр кыдалгытэхэзэ республикэ бюджетым фэгъэхъыгъэ законом зэхъокIынгъэу фашIыгъэхэм атегъэпсыкIыгъэу зэхэщэгъагъ.

— **Сыда пчъагъэхэм нафэ кытфаширэр?**

— 2009-рэ илэсым имэзибгъу кыкIоцI республикэ бюджетым фэдэхэу сомэ миллиарди 8-рэ миллиони 173,1-рэ е агъэтэрэзыжыгъэ илэс планым ипроцент 82,9-рэ кыIэ-кIэхъагъ. Ащ шыщых хэбзэ-лахъэмр мыхэбзэлахъэмр къатыгъэ фэдэхэу сомэ миллиардрэ миллион 909,6-р, зэ-кIамыгъэкIожыгъэр фэдэхэу сомэ миллиарди 6-рэ миллион 263,5-р. ЯгIонэрэ пчъагъэм хэхъэх: бюджет икъуныгъэм лъэ-гапIэу иIэр гъэтэрэзыжыгъэным телыгъэгъэ сомэ миллиарди 3-рэ миллион 376,5-р, бюджетхэм зэпэщэчыныгъэ ахэлъхъэгъэным иIофыгъохэр зэхъэгъэхэм пае IэпыIэгъу афэхъугъэным-кIэ дотациехэу сомэ миллиони 189-р, гъэсэнныгъэм, псауныгъэр къэухъумэгъэным, социальнэ политикэм алъэныкъокIэ гухэлъ гъэнэфагъэм атегъэпсыкIыгъэ федеральнэ программэхэм агъэ-нэфэрэ Iофыгъохэр зэшIохы-гъэнхэм телыгъэгъэ субсидиехэу сомэ миллион 423,6-р, автотранспорт амалхэр ыкли коммунальнэ техникэр къэщэ-фыгъэнхэм пае къатупшыгъэ субсидиехэу сомэ миллион 44,4-р, гидротехническэ псэу-лэхэр капиталыгъэн гъэцкIэ-жыгъэнхэм пIухъащтэу агъэ-нэфэгъэ сомэ миллион 36-р,

Хэхъоныгъэхэм къазэрэщыкIагъэм емылътыгъэу

федеральнэ инвестиционнэ проектхэр ыкли программэхэр гъэ-цкIэжыгъэнхэм (коммунальнэ инфраструктурэм иобъектхэр гъэкIэжыгъэнхэр зэрэды-хэтэу) телыгъэгъэ субсидиехэу сомэ миллион 864,5-р, мэкъу-мэщ хызмэтым эпхыгъэ Iо-фыгъохэр зэшIохыгъэнхэм телыгъэгъэ субсидиехэу сомэ миллион 276,1-р, предприни-мательствэ цыкIум ыкли гу-рытым (фермер хызмэтшIа-пIэхэри зэрэдыхэтхэу) къэра-лыгъо IэпыIэгъу ятыгъэн гу-хэлъым телыгъэгъэ субсиди-ехэу сомэ миллион 30-р, Уры-сые Федерацием ипшъэрылхэр гъэцкIэжыгъэнхэм пае ком-пенсациехэмклэ фондым кы-хэкIыгъэ субвенциехэу сомэ миллион 686,9-р, бюджетхэм азыфагу кышчеклокIыр нэ-мыкI трансфертхэу сомэ мил-лион 336,5-р. ЗэкIамыгъэкIо-жыгъэр федеральнэ мылкъоу зэкIэмкли республикэм кыIэ-кIэхъагъэр агъэтэрэзыжыгъэ планым ипроцент 85,7-рэ мэхъу. ЗэкIамыгъэкIожыгъэр мылкъоу федеральнэ бюджетым кы-кIыгъэмр хэбзэлахь ыкли мы-хэбзэлахь фэдэхэу чIыпIэм кышцахыжыгъэхэмр яшIуа-гъэкIэ 2009-рэ илэсым имэзи-бгъу телыгъэгъэ хъарджхэу республикэ бюджетым ыгъэна-фэхэрэр сомэ миллиарди 7-рэ миллион 618-у гъэцкIэжыгъэ хъугъэх. НэмыкIэу къэпIон хъумэ, сомэ миллион 555,1-кIэ фе-дэхэр хъарджхэм анахыбэу кычIэкIыгъ. Федэхэр нахы-бэ къэзышIыгъэхэр 2008-рэ илэсым иикIыгъохэм адэжь федеральнэ бюджетым кы-кIыгъэ ахыщэу кытIэкIэхъа-гъэм шыщэу тымыгъефагъэ-хэр кызыэрэнэгъагъэхэр ары.

— **Тыхъмыкьорэмэ, бюджетыр дэгъоу гъэпсыгъэ-кIэ зальытэрэр чIыпIэм фэдэу кышцахыжыгъэрэм ибагъэ хэпшIыкIэу хэхъо зыхъукIэ, нэмыкIэу къэпIон хъумэ, зылыгъыжыгъыным субъектыр зэрэфаIорэр ары. Ащ елытыгъэу, хэбзэ-лахь ыкли мыхэбзэлахь фе-дэхэм якъэугъоин респу-бликэм зэрэщызэхъэгъа-**

гъэм сыда къепIолIэн плъэ-кIыщтыр?

— 2009-рэ илэсым имэзи-бгъу кыкIоцI хэбзэлахь ыкли мыхэбзэлахь фэдэхэу сомэ мил-лиардрэ миллион 909,6-рэ е аухэсыгъэ прогнозхэм япро-цент 74,7-рэ республикэ бюд-жетым кыIэкIэхъагъ. 2008-рэ илэсым имэзибгъу елыты-гъэмэ, хэбзэлахь ыкли мыхэ-бзэлахь фэдэхэм ябагъэ зра-хахъорэм ипсынклагъэ процен-ти 116,9-м нэсыгъ.

— **КъызэрэтшIошIы-рэмклэ, чIыпIэм кышцахы-жыгъэр фэдэхэм якъэкIуа-пIэхэр регионхэм зэфэдэу ащыгъэпсыгъэхэн. Адыге-им иреспубликэ бюджет-кIэ сыд фэдэ хэбзэлахь лъэпкъхэр ара нахь мэхъанэ шъхьалэ зIэхэр?**

— Тиреспубликэ ибюджет-кIэ мэхъанэ нахь шъхьалэ зи-лэхэм зыщIэ къеслоштхэр ащы-щых. ЗэкIэми анахыбэ физи-ческэ лицэхэм къахэкIыр хэ-бзэлахьхэр. Бюджетым кыIэ-кIэхъагъэм ипроцент 40,7-р а хэбзэлахь лъэпкъым къеты. ЗэкIэмкли ащ сомэ миллион 778,2-рэ кытыгъ. 2009-рэ илэ-сым телытагъэу аухэсыгъэ прогнозхэр процент 72,9-у агъэ-цкIэжыгъэх. ГъэрэкIо имэ-зибгъу егъэпшагъэмэ, хэбзэ-лахьхэм зэрахъорэм ипсын-клагъэ проценти 109,3-м нэ-сыгъ. Организациехэм фэдэу къахыжыгъэр пае атырэ хэ-бзэлахьхэми республикэ бюд-жетым икъэкIуапIэхэм чIыпIэ дэхэкIае ащаубыты. ЗэкIэ бюд-жетым ифэдэхэм япроцент 25,7-р а хэбзэлахь лъэпкъым къеты. Мэзибгъум ащ сомэ миллион 491,5-рэ кыIэкIуагъ, аухэсыгъэгъэ прогнозхэр про-цент 79,9-у агъэцкIэжыгъэх. Хэбзэлахьхэм зэрахъорэм ипсынклагъэ проценти 113,9-м лъыIэсыгъ. Республикэ бюд-жетым икъэкIуапIэхэм азыфагу ящэнэрэ чIыпIэр ащаубыты акциз зытель товархэм къаты-рэ хэбзэлахьхэм. Бюджетым ипроцент 16,3-р а хэбзэлахь лъэпкъыр ары къэзытыгъэр.

— **Акциз зытель товар лъэпкъхэр зэхушъхьафы-**

кIыгъэу пштэхэмэ, ахэм къатыр хэбзэлахьхэм сыда нафэ кытфашигъын алъэ-кIыщтыр?

— Алкоголь зыхэлъ продук-цием, санэм, пивэм къахэкIырэ акцизхэу республикэ бюджет-тым кыIэкIэхъан фягъэхэм-кIэ планыр проценти 141,5-у агъэцкIэжыгъэ. А продукции лъэпкъхэр къэзышIыхэрэм атыгъэу республикэ бюджет-тым сомэ миллион 31,3-рэ кыIэкIэхъагъ. Мы хэбзэлахь лъэпкъым зэрэхахъорэм ипсын-клагъэ процент 269-м лъыкIэ-

медицинэ страхованием хэ-гъэуцогъэнхэм пае шIокI зи-мыIэ медицинэ страхованием-кIэ Адыгэ республикэ фондым алэкIэдгъэхъагъ. Муниципаль-нэ районхэм ыкли къэлэ койхэм ябюджетхэм икъуныгъэу яIэр гъэтэрэзыжыгъэным, ащ хэхъэх псэупIэхэм япшъэрылхэр гъэ-цкIэжыгъэнхэм пае муниципальнэ районхэм ыкли къэлэ койхэм дотациеу яттыгъэхэри, зэкIэм-кли сомэ миллион 552,6-рэ пIудгъэхъагъ. Джащ фэдэу Урысые Федерацием ыкли Адыгэ Республикэм язаконхэм агъэнэфэрэ шапхъэхэр, нэмы-кIэу къэпIон хъумэ, социальнэ полномочиехэу аратыжыгъэ-хэр гъэцкIэжыгъэнхэм пае, компенсацииэхэмклэ Республикэ фондым кыIэхэкIырэ мылкъоу сомэ миллион 984,5-рэ афэт-лупшыгъэ. ЧыпIэ бюджетхэм зэпэщэчыныгъэ ахэлъхъэгъэ-ным пIухъащт мылкъоу мэ-зибгъум дгъэфедагъэр сомэ миллион 86-м е илэс псаум алэкIэдгъэхъан фаем нэдгъэ-сыгъ.

Отчет пIалъэм кыкIоцI му-ниципальнэ образованиехэм субсидиехэу сомэ миллион 401,9-рэ яттыгъ. Ащ шыщэу сомэ миллион 1,4-р — муниципальнэ образованиехэм ябибли-отекхэм тхылъхэмклэ яфонд-хэр гъэкIэжыгъэнхэм, сомэ миллион 14,5-р — къоджэ еджапIэхэм машIо къащымы-гъэхъугъэным эпхыгъэ Iофы-гъохэр зехъэгъэнхэм, сомэ миллион 27,9-р — гухэлъ гъэ-нэфагъэм телыгъэгъэ Респу-бликэ программэу «Къуаджэ-хэм ясоциальнэ хэхъоныгъэу 2012-рэ илэсым нэсырэ пIа-лъэм телытагъэр» зыфиIорэр гъэцкIэжыгъэным, сомэ мил-лион 242,9-р — квартирабэу зэ-хэт унэхэр гъэцкIэжыгъэнхэм, сомэ миллион 44,6-р — Феде-ральнэ целевой программэу «Коммунальнэ инфраструкту-рэм иобъектхэр гъэкIэжы-гъэнхэр» зыфиIорэр гъэцкIэ-жыгъэным, сомэ миллион 63,4-р — зэкIэми агъэфедэрэ гъогухэр шIыгъэнхэм ыкли гъэ-кIэжыгъэнхэм, сомэ милли-они 7,1-р предпринимательствэ цыкIум ыкли гурытым Iэпы-Iэгъу ятыгъэным апIуагъэ-хъагъ.

Ащ нэмыкIэу, республикэм икъэралыгъо хэбзэ органхэм яунашъохэм атегъэпсыкIыгъэу муниципальнэ районхэм бюд-жет мылкъоу сомэ миллион 22,2-рэ алэкIэдгъэхъагъ. Ащ шыщэу сомэ миллиони 8,7-р Адыгэ Республикэм иминист-рэхэм я Кабинет ирезервнэ фонд кыIэхэкIыгъ. Къуаджэу Пшъыжъхъаблэ дэт унэр спор-тивнэ залэу гъэпсыжыгъэным — сомэ миллиони 9, псыхъоу Пшызэ телъ лъэмыджыр капи-тальнэу гъэцкIэжыгъэным — сомэ миллион 1,5-рэ, дошкольнэ учреждение анахь дэгъур кы-хэгъэщыгъэным телыгъэгъэ конкурсым текIоныгъэр кы-щыдзыхыгъэхэм шIухъафтын ятыгъэным сомэ миллиони 3-р апIуагъагъ.

НэмыкI упчIэ уимыIэмэ, джары республикэ бюджетыр мэзибгъум гъэцкIэжыгъэ зэ-рэхъугъэм къеслолIэн слъэкIы-щтыр.

— **Тхъауегъэпсыу, Долэт-бый, тиупчIэхэм джэуап кызырптыжыгъэмклэ.**

СЭХЪУТЭ Нурбый.

Амал пстэури агъэфедэзэ аделэх

Джырэблагъ Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет илэгъ игъэкълотыгъ зэхэсыгом хэлэжыгъэхэр едэлугъэх экономикэ хэхоныгъэхэмкIэ ыкIи сатыумкIэ Министерствэм кышцагъэхэзырыгъэ къэбарэу предпринимательствэ цыкIум ыкIи гурытым исуъектхэм хэхоныгъэ ягъэшIыгъэнымкIэ Республикэ программэу 2009 — 2011-рэ илъэсхэм ателытагъэр тиреспубликэ зэрэцхагъэцэкIэжыбэрэм ехьыллагъэм.

Ащ къызэрэщиIорэмкIэ, финанс кризисым илъэхъанэ предпринимательствэ цыкIум ыкIи гурытым IэпыIэгъу афэхьугъэным имэхъанэ ингу хэхъуагъ, сыда Iомэ бизнес цыкIур ары цыфхэм IофшIэн ягъэгъотыгъэнымкIэ хэпшыкIэу непэ зишIуагъэ къэклон ытэкIышIгыр. Джы зэрэщытэкIэ, предприятие цыкIухэу 2896-рэ, гурытхэу 68-рэ республикэм цатхыгъэх, шъхьэзэкIо предприниматель мин 18,5-м яшъыпкъэу Iоф ашIэ. Ахэм шIуагъэу къатырэр мыш фэдэ шысэхэм нафэ къашIы: республикэм продукцияеу кышцагъэхэпIрэм ызыщанэ къагъэхэзыры, республикэ бюджетым фэдэхэмкIэ илахэ ызыплланэ яIофшIагъэхэм къаIэкIо, экономикэм шылажэхэрэм яшIлэнэрэ нэпчэ ахэм Iоф ашIэ.

Экономикэм иIофыгъохэр непэ зэрэгъэпсыгъэхэмкIэ, предпринимательствэ цыкIум ыкIи гурытым исуъектхэм аделэгъэнымкIэ хэпшыкIэу шIуагъэ къэзгытхэрэм ащыщ ышъыгъэкIэ зыцIэ къетIогъэ республикэ программэр. Ар гъэцэкIэжыгъэным 2009-рэ илъэсым сомэ миллион 139,4-рэ пэлуагъэхъанэу агъэнэфагъ. Ащ щыщэу сомэ миллион 56,5-р республикэ бюджетым, сомэ миллион 41,8-р федеральнэ бюджетым къахэ-кIышIтых. Илъэсым пыкIыгъэ пIа-

лъэм кыкIоцI предприниматель мин 16-м IэпыIэгъу афэхьугъэх. Ащ щыщэу предприниматель 344-м финанс IэпыIэгъу ятыгъэным сомэ миллион 120,8-рэ пэлуагъэхъагъ. Мы IофшIэным хэхъоныгъэ зэрэфэхьугъэр къэгъэлэгъогъэным пачэ къэлугагъэм хушIт 2008-рэ илъэсым IэпыIэгъу зыфэхьугъэхэр предприниматели 198-рэ нахь зэрэмыхушIтыгъэхэр ыкIи ащ пачэ мылкъоу агъэфедатгъэр сомэ миллион 55,6-м зэрэ-шIомыкIышIтыгъэр.

Тызыхэт илъэсым кышцагъэула-гъэу предпринимательхэм IэпыIэгъу афэхьугъэным ишыкIаIэхэр агъэфедэхэу аублагъ. Предприниматель IофшIэныр езыхъэжэ-гъаIэхэм грантхэр ыкIи гаран-тиехэр аратых. Урысые Федераци-ем исуъектхэм азыфагу апэу шы-зыгъэфедэу зыублагъэхэм ащы-щэу, бизнесыр езыхъэжэхэрэм грантхэр ятыгъэнхэм ипрограммэ Адыгеим шагъэлажэ. Ахэр зэрэ-тышIтхэр кыхэхыгъэнхэм ехьы-лэгъэ конкурсхэу зэхашагъэхэм якIэуххэм атэгъэпсыкIыгъэу предприниматель 73-м грантхэр яты-гъэнхэм сомэ миллион 14,3-рэ пэ-луагъэхъагъ. Джащ фэдэу ахыщэкIэ аделэгъэнымкIэ мэхъанэ ин зыIэхэм ащыщ банкхэм чыфэ къа-хыным пачэ шэсэу агъэлэгъон мылкъу зымыIэ предпринима-тельхэм гарантхэр ятыгъэнхэм имеханизмэхэр гъэфедэгъэнхэр.

Ащ ехьылIэгъэ фондэу респуб-ликэм шыцхашагъэр сомэ милли-он 41,3-м телытагъ. Ащ щыщэу сомэ миллион 18-р республикэ бюджетым, миллион 23,3-р феде-ральнэ бюджетым къахэIынуэ щыт. А шIыкIэм тетэу зыдлэгъ-жэщтхэу агъэнэфагъэхэр банк-хэу «Новацимэр» («Майкобан-кымр»). Гарантхэм атэгъэпсы-кIыгъэу предпринимателипшIмэ чыфэу сомэ миллион 75,6-рэ банк-хэм къалахыгъ. Чыфэхэр мылкъу шъхьаIэр къэщэфыгъэн ыкIи псэолъэшIын гухэлхэм ателы-тагъэх. Джащ фэдэу предприни-мательхэм субсидиэхэр ятыгъэнхэ шIыкIэр агъэфедэ. Илъэсым пы-

кIыгъэ пIалъэм кыкIоцI предприниматель 36-м субсидиэхэу сомэ миллион 19,2-рэ аратыгъ.

ЩыIэныгъэм нафэ къызэрэ-щыхьугъэмкIэ, микрокредитова-нием епхыгъэ программэм зэкIэ-ми анахь зыпкъытыныгъэ нэщанэ хэлъ. Предпринимательхэм мылкъ-кум екIоIаIэхэу фырыIэр нахь къы-зэрыкIоу гъэпсыгъэным пачэ фи-нансированием ставкэу иIр про-центипIыкIэ нахь макIэ ашIыгъ, къырагъэкIоIыным пачэ агъэфедэ-нэу къалахырэр сомэ мин 500-м, товар къыдэгъэкIаIоухэм чыфэу аратыгъэр сомэ миллионным нагъэ-сыгъэх. Джы илъэситIу пIалъэм телытагъэу (ыпэкIэ зы илъэсыгъ), ставкэр процент 13-м кышцагъэула-гъэу 20-м нэсэу гъэпсыгъэу чыфэхэр къаратых. ЗэкIэмкIи предприниматели 186-м микро-кредитэу сомэ миллион 40,6-рэ къаратыгъ, къэгъэлэгъонхэм зэ-рахэлэжыгъэхэм фэшI предприниматели 7-мэ хъарджэу ашIы-гъэхэм ателыгъэгъэ компенсацие-хэу сомэ мин 350-рэ аратыжыгъ.

Предпринимательствэ цыкIум ыкIи гурытым исуъектхэм къэ-бархэмкIэ IэпыIэгъу афэхьугъэн гухэлхэм пачэ Интернет-сайт къы-зэлугахыгъ. Илъэс къэс зэхашэрэ къэгъэлэгъонэу «Бизнес цыкIум ыкIи гурытым и Урысые мафэхэр-2009-рэ» зыфилоу къалэу Москва цыкIуагъэм республикэм ипред-приятие 19 хэлэжыагъ. Коллектив-нэ экспозицие зэрэзыхыгъэм пачэ тиреспубликэ дышгъэ медальрэ нэпэплъ шIухафтырэр къыфа-гъэщыошагъэх.

Предприниматель IофшIэным уасэу иIэм зыкыгъэгъэлэгъэн, предприниматель IофшIэным ехьылIэгъэ пропагандэр зэхэщэ-гъэн, предприниматель анахь дэ-гъухэр хэгъэунафыкIыгъэнхэ ыкIи шIухафтырхэр афэгъэщыошэ-гъэнхэ гухэлхэм пачэ «Адыгэ» Рес-публикэм ибизнес цыкIу ыкIи гурытым ащыпэрыгъ» зыфиIорэ конкурсыр тиреспубликэ шыцхэ-щэгъагъ. Номинации 9-кIэ текIо-ныгъэр къыдэзыхыгъэхэр къыха-гъэщыгъэх, ахыщэ ыкIи нэпэплъ

шIухафтырхэр ахэм аратыгъэх.

Правительствэм изэхэсыгъо кызырэщалоагъэмкIэ, Республи-кэ бизнес-инкубаторым игъэпсын лыагъэкIуатэ. А гухэлхэм пачэ рес-публикэм икъэралыгъо мылкъу хэхьэрэ псэуалъэу квадратнэ метр-рэ мини 3 кызылэзызыубытырэр агъэфедэ. Ащ игъэпсын сомэ мил-лион 30 пэлуагъэхъагъ. Республи-кэ бизнес-инкубаторым ишго-лър промышленнэ предприятия 8 шагъэпсыщт, бизнес цыкIум иофисхэу 30 кышцагъэулахыщт. Бизнес-инкубаторым нэбгыри 150-мэ IофшIэн шагъотыгъ.

Бизнес цыкIум иллыкIохэу нэб-гыри 160-рэ ыкIи муниципальнэ бизнес-гупчэхэм яспецалистхэу нэбгырэ 20 экономикэм, бизнес-планхэр зэхэгъэуцогъэнхэм, бух-галтер учетым афэгъэсэгъэнхэм пачэ ахэм яегъэджен шэклогъу ма-зэм рагъэжыагъ. Курсхэр къызаух-хэкIэ шэпхъэ гъэнэфагъэм тегъэ-псыкIыгъэ документхэр ахэм ара-тышIых.

Илъэсым пыкIыгъэ пIалъэм кыкIоцI къэралыгъо IэпыIэгъу республикэм шIагыгъэным ишы-кIэхэу агъэфедэхэрэм афэгъэхьы-гъэ къэбархэр бизнес цыкIум ыкIи гурытым шылажэхэрэм алыагъэлэсшыгъэх. Район пстэу-ми предпринимательхэм зэлукIэ-гъухэр ашадашыгъэх, телекъэ-тын циклхэр агъэхэзырыгъэх, методическэ рекомендациехэм яхьылIэгъэ буклетхэр къыдагъэ-

кIыгъэх ыкIи предприниматель-хэм аратыгъэх.

Мы Iофым ехьыллагъэу къэгъу-щылэгъэ министрэу Матыжэ Ас-лэан кызырIуагъэмкIэ, програм-мэхэр гъэцэкIэжыгъээнхэм феде-ральнэ гупчэм кыкIырэ мылкъу кыхэхгъэлэжыгъэным ехьылIэ-гъэ IофшIэныбэ экономикэ хэ-хъоныгъэхэмкIэ ыкIи сатыумкIэ Министерствэм зэшIуехы. Сомэ миллион 30 къалахыгъэ ыкIи агъэфедатгъ, сомэ миллион 29,7-р къалахыгъэным телытагъэ зэ-зэгъыныгъэ федеральнэ гупчэм дашIыгъ. Гарантхэ фондыр сомэ миллион 11,6-кIэ нахьыбэ шIыгъэным ехьылIэгъэ унашго аштагъ.

Тызыхэт илъэсыр екIыфэ зэкIэм-кIи федеральнэ гупчэм кыкIырэ сомэ миллион 70-рэ Адыгеим джыри къыIэкIэхъащт. Ащ имы-закъоу, федеральнэ бюджетым кыкIырэ субсидиэхэу сомэ мил-лион 280-рэ ятыгъэным ехьылIэ-гъэ конкурсэу 2010-рэ илъэсым зэхашэщтым Адыгеир зэрэхэлэ-жэщтым ехьылIэгъэ заякэ Уры-сые Федерацием экономикэ хэхо-ныгъэхэмкIэ ыкIи сатыумкIэ и Министерствэ фагъэхьыгъ. Ащ кыкIырэр предпринимательствэ цыкIум ыкIи гурытым республи-кэ бюджетым кыхэхьырэ IэпыIэгъоу ратырэр фэдифкIэ нахьы-бэ шIыгъэным иамалхэр яIэхэ зэ-рэхъушIыр ары.

СЭХЪУТЭ Нурбий.

ТекIоныгъэм ия 65-рэ илъэс ипэгъокI

Икъэбар шъыпкъэ ашIэмэ ашIоигъу

Къалэу Кропоткин (Краснодар край) къыратхыкIыгъэ писъмэу ветеранхэм я Адыгэ республикэ совет джырэблагъэ кыIылугагъэм кышцелэ: **«Аллея Российской славы» зыцIэ проектым ыпкъ кыкIагъ «СМИК» зыфиIорэ компаниер алъэхэу Рыбальченко Андрей Дмитрий ыкIоу илахьылхэм е ар зышIэ-щтыгъэ цыфхэм. Ар Мыекъуапэ щыпсэугъ. Хэгъэгу ззошхом илъэхъан нэмыцхэм гъэрэу аубытыгъэхэм ащыщэу концлагерэу «Заксенхаузен» дэсыгъ. Советскэ Союзым и Лыхъужь летчикхэу М. П. Девятаевым игу-сагъ. Политрукхэу А. Д. Рыбальченкэр ары зишIуагъэ къекIыгъэр летчи-кыр нэмыц самолетымкIэ аэродромым къытебыкIыным. Мы лэхъаным ТекIоныгъэм ия 65-рэ илъэс фэгъэхьыгъэу тхылъ тэгъэхэзырышъ, ты-шъолъэу А. Д. Рыбальченкэм икъэбар зышIэрэ щылэмэ макъэ къытэжъу-гъэлунэу.**

Къэзытхырэр М. Л. Сердюков».

М. П. Девятаевым пыл къэбарыр. Ар 1917-рэ илъэсым Мордовскэ АССР-м щыщ чылэу Торбеево кышцыхьугъ. Илъэпкъы-кIэ мордвин. Гурыт гъэзэныгъэ илагъ. Дзэ Плъыжым истархэм лейтенантыгъ, летчи-кыгъ. Звенэм ипэщатгъ. Хэгъэгу ззошхор къызэрэжыагъэм тетэу летчикхэм яистре-битель батальон хэтыгъ. Фронтым Iутыгъ. КъауIэгъагъ. Загъэхужьым Казань дэт апшгъэр еджапIэу летчикхэм яшIэныгъэ зы-щыхагъахъорэм шеджагъ. 1944-рэ илъэсым игъэмафэ ошгогу заом хэтзэ, зэрыс само-летыр нэмыцхэм къыраутэхыгъ. Еж парашю-ткIэ кыпIкыжыгъ, ау нэмыцхэм гъэрэу аубытыгъ. Къалэхэу Львов, Варшавэ, Ке-нигсберг ашагъ, гъэрхэр зыщалагъэ лагерь-хэм адэсыгъ. Берлин пэмычыжэ аэродро-мым Iоф щарагъэшIагъ. Етланэ концлаге-рэу «Заксенхаузен» дэфагъ. Ащ дыцIэсы-гъэхэм номер зырыз ялагъ. Ау ар зымыIэ-хэм «смертник» араIоштыгъэ, ауIкышIты-гъэхэти. Девятаевыр нэлугасэ афэхьугъ «смертник» нэбгыритIумэ. Зыр полковни-кэу Н. С. Бушмановыр, адрэр политрукхэу А. Д. Рыбальченкэр арыгъэх.

— Улетчик, арба? — къеупчIыгъ Рыба-льченкэр Девятаевым. — Нэмыц самолетым-

кIэ уибыбкIыжыным плъэкIышIта? Апэрэ амалэу кыхэхьыгъэмкIэ нэмыц самолет къызIэкIэбгъэхъанышъ, ти Родинэ уибы-жынын фае.

— Тылъэ къысхышIта самолет? — къе-упчIыгъ Девятаевыр.

— Аэродромыр арба, — IушхыпчIы-кыгъ Бушмановыр.

— Ушгъэгуыжымэ, ар къэдгъэтэрэзыщт. Гъэрхэм ащышхэр аэродромым Iоф ша-шIэнэу ащэ зыптыгъ. Ахэм ащыщ горэм уахэдгъэфэщт. ШIэхэу ари къэхъушIт. Уила-геръ номер нэмыц ныбджэгъухэм алэкIэд-гъэхьэгъах. Наряд къызэратыгъэм лъы-пытэу о ухагъэфэщт купым, — ылуагъ Ры-бальченкэм.

Политрукым зериIуагъэм фэдэу Iофыр къызэпчыфагъ яшэнэрэ мафэм. Аэродро-мым ащэщт гъэр командэр Балтийскэ хым ихыгъэхъунэу Узедом нагъэсыгъ. Апэрэ ма-фэхэм зыщыбыыхэрэ чыпIэхэр агъэкъэ-бзагъэх. Етланэ урыс гъэрхэр иIэпыIэгъухэу маскировка командэм Девятаевыр хагъэ-хьагъ. Самолетхэр чыгъ къутамэхэмкIэ ча-гъэбылгыхьэщтыгъэх гъэрхэм. Сыдэу щыт-ми, 1945-рэ илъэсым мэзаем и 8-м нэбгы-рибгъу игъусэу (ахэри гъэрых) нэмыц са-

молетэу «Хейнкель-111»-рэ зыфиIорэмкIэ аэродромым къытебыкIыкIи, фронт лини-ер къызэпчы, тидзэхэр зыдэщылэ чыпIэм ит аэродромым къытетIысхъагъ. Девятае-выр летчик-истребительгъэми, къызэрэбы-быгъэ нэмыц самолетыр ыгъэлорышIэн ытэкIыгъ. Игъусагъэх ащ гъэрхэу И. П. Кривоноговыр, М. А. Емец, Ф. П. Адамо-выр, В. К. Соколовыр, И. В. Сердюковыр, И. В. Оленик, В. И. Немченкэр, Н. М. Ур-банович, П. Е. Кутергиныр.

1945-рэ илъэсым ыкIэхэм адэжэ М. П. Девятаевыр ядэжэ къэкIожыгъ, янэрэ ишъхьэгъусэрэ аIукIэжыгъ. Ащ ыпэкIэ зы-дэхъугъэр амышIэу IодыгъэкIэ тхылъ къа-фагъэхьыгъагъэти, къэкIожынуэ гугъапIэ ялагъэп. Казань псыхыо портым къылызе-хэу (грузикхэу) Iоф цышIагъ. Гъэрэу зэрау-бытыгъагъэр бжыгъэ шIуцIэу къытена-гъэу IофшIаIэхэм аштагъэл. Къалэу Казань испедорганхэр лъыплъэщтыгъэх, цыхъэ фашIышIтыгъэл. Бэрэ писъмэхэр лъышхъэ пащэхэу Москва дэххэм афигъэхьыгъ. Ахэм ауж илъэситIу тешIагъэу, 1957-рэ илъэсым Советскэ Союзым и Лыхъужьы-цIэ ланIэ ифэшгошэ шъыпкъэу алытагъ. Етланэ псыхыоу Волгэ тет къухъэ псынIкэу псычIэгъ тамэхэр зылэ «Метерорым» ика-питаныгъ. Адрэ игъусэгъэ гъэрхэу къызди-щэжыгъэхэми орденхэр афагъэшгошагъэх, ау зэкIэм псаоу ар янасып кыхьыгъэп. Зым псэузэ ратыгъ, нэмыкIэхэм зэлIэхэ нэуж афагъэшгошагъ.

1957-рэ илъэсым ичэпыюгъу мазэ заом иветеранхэм я Советскэ комитет Москва ригъэблэгъагъ Девятаевыр ыкIи концлаге-рэу «Заксенхаузен» дэсыгъэхэм алуагъэ-клагъ. Зыщызэрэутоиыгъэхэ залым чIэхэм Девятаевым ахилэгъуагъ «смертникшты-гъэ» политрукхэу Андрей Рыбальченкэр. КъызэрэцIэкIыгъэмкIэ, ар а лэхъаным Мыекъуапэ щыпсэушIтыгъ.

— ЗэрэхъурэмкIэ, укыбыбкIыжы-

гъагъ. Ар умыгъэцэкIэжышъунэу зэрэпIо-гъагъэр ошIэжыа? — къыдэгущылагъ Ры-бальченкэр.

Девятаевым ар «смертникхэм» ащы-щыгъэти, ауIкыгъэкIэ ылытэщтыгъэ. Ар ышIошъ зыкIэхьыгъагъэр политрукымрэ полковникымрэ крематорием рафылIэрэ гъэрхэм ахэтэу зыгъэгъугъэхэм къыраIуа-гъэти арыгъэ. Девятаевымрэ Рыбальчен-кэмрэ нэпсыр къятэкъохызы IаплI зращэ-кIыгъагъ.

— Крематорием тызэрэрафылIэгъагъэр шъыпкъэ, — ылуагъ Рыбальченкэм. — Нэбгырибл такыхащи, тигъусэгъэхэ евре-ишымрэ полякитIумрэ палыагъэх. Тэ нэбгыритIум тыкагъэнагъ, гъэрхэм таха-тIушхыхъагъагъ.

2002-рэ илъэсым илъэс 85-м итэу М. П. Девятаевыр Германиям рагъэблэгъагъ, джа хыгъэхъунэу Узедом дэдэм тет аэродро-мэу нэбгыри 10 къызтебыбкIыжыгъэм ашагъ. Ащ ямузей «Хейнкель-111»-р зыфи-Iорэ самолет-экспонатэу тетым икабинэ итIысханэ фитэу къызыралом, ар ыгъэцэ-кIагъ. ТIэкIурэ иси, рулевой гъэлорышIа-пIэхэр ылыгъэхэу, ынапс къэхэу, гу тыришIы-хыи къызэрибыбкIыжыгъэр ыгу къы-гъэкIыжыгъ, ихэгъэгу къызэригъэзэжы-гъэри насыпыгъэу ылытэзэ, кабинэм кыи-кIыжыгъ.

Девятаевыр 2002-рэ илъэсым ишэклогъу мазэ дунаим ехыжыгъ. Летчик цIэрыIор Казань шагъэтIылыжыгъ.

ЗыгорэкIэ М. П. Девятаевым игъусэгъэ А. Д. Рыбальченкэм илахьылхэр, иблагъэ-хэр, хэт ышIэра, зыгу къэкIыжырэ цыфхэр Мыекъуапэ дэххэм е Адыгеим ирайонхэм ащыщ шпэсэхъэм, ветеранхэм я Адыгэ рес-публикэ совет ялэIу макъэ къырагъэлунэу. Адресыр: **къ. Мыекъуапэ, урамыр Кре-стьянскэр, 236. Телефоныр 52-58-94.**

ШЫМЫГЪЭХЪУ Мурат.

(Къызыкълэыкlorэр
шэклогум и 18-м
кыдэкIыгъэ номерым ит).

КIалэр лIы фэдэу ятэ зэрэ-
дэгущыIэжырэ ыгъэшIагъоу,
Iудымыдылэр ынэшхохэр
кыкIотэу тIуми алоплыхъэ,
къэхуштым егъапэ. Адыгэ
шбошэ цIыкIур зыщыгъэчы-
хъэгъэ кIалэм ипэлэ хъурае
зыщыхым, шхъхъэ упсыгъакIэм
зыныбжэ икIугъэ лIым фэдэу
шыгуаIкIэр щыхъагъэу зэрэ-
телъыр къэлэгъуагъ. Мыхъы-
жыхъу иджыбэ чэт кIэнкIэ
кырихы, ишгъао фишэигъ:

— А си Тахъужь! Лъэбэ-
кIуишхъэ къызыплыхъахъэ,
къэуцуи, зыкъызэгъэзэкI. Шы-
гуаIкIэм ыкIыу кIэнкIэр
къытегъэIыстэри, къэхуштым
кIеж!

ЗэриIуагъэу ышIыгъ. Егу-
гъуэ, кIалэм лъэбэкуишхъэ
къызелыхъахъэм, мытхыгъэу
кIэнкIэр шыгуаIкIэ щыхъагъэм
ыкIыу тыригъэтысхы, ылэхэр
едзыхыгъэхъу, зымыгъэсысэу
ятэ ылъэныкъокIэ къаплъэу
уцугъэ. Сид къэхуштым, сид
къэшIэштми, шгъэожыер фэ-
хъазырыгъ. ЫшIэрэр къызы-
гурымылорэ кIэмгуе шэкIо-
жым чыIэ-чыIэу ыгу кы-
лэдагъ шэ цIынэр къызIу-
чырэ кIалэр ыпашхъэ кы-
риуIкыхъэмэ, гъэшIэрэ хъо-
ныжэ зэрэфэхуштыр. Ардэ-
дэм Тыкъэм ишхонч омэкъэ-
шхо Мэртэ ныбэ къыгъаджэу
къэлугъ. КIэнкIэр кIалэм ышъ-
хъэ тесыгъа-темысыгъа уи-
гъалоу риутыхыгъ. Мыгумэ-
кIыхъу адыгэ пэлэ цIыкIур
зышхъэшыгу езыгъэкIужыгъ
кIалэм ятэ еджагъ:

— КъэкIожэ, Тахъужь!

ЗэрэкIуагъэм фэдэкъабзэу
мыгумэкIыхъу, игъогу ятIо-
нэрэу къышхъэу кыпшIуи-
гъэшIэу, гугъуемылIэу кы-
Iухъажы, ятэ къыгоуцожыгъ.
КъэкIуагъэхэм аIощтыри
ашIэщтыри амышIэу ажэ
къыIузыгъ. Къэхъуыгъэм зэр-
мыр ышIыгъэхэр, зыми фэмы-
ежхъэу, атхъабылыпчэхэр кы-
пызыгъэхъу шытыгъэх.

Тыкъэм джыри зы кIэнкIэ
иджыбэ кырихыгъ. Мытхыгъ-
хыхъу кыфишщыи, шгъэбэ дэ-
дэу кыкIэкиIухъажыгъ:

— Лъэбэку пчъагъэр уинэ-
рылгъэу, плытэжыныр
ищыкIагъэп. УикIалэ джа чы-
плэм гъэуцуи, кIэнкIэр ышъ-
хъэшыгу еутэх. Ауштэу зы-
пшIыджэ, кыкIэлъыкlorэр
тлэгъун.

Бакъмырыжтым псыр ына-
тIэ кытырикIагъ, гушыIэхэр
кыгъэжъэу кызытэритакъо-
щтыгъэмэ, джы кызыэшIонагъ,
ерагъэу кыжэдэзыгъ:

— Алахъэр осэгъэлъэу, сэри
сыолъэу, сфэшIэштэпышъ, се-
мыгъээ! Сыжэ зэрэкуигъэм
сытэмыгъэкIуад! Лажэ зы-
мылэ сабыир сIэкIэуIкIэшт... О
улофыжъа, уикIали лыгъэм
рэнэкъуакъо.

— ИкIун къэпIуагъэр! ЗэкIэ
пфосэгъэгъужы! НахъышIу ай
тызэрэблэмыкIыгъэр! Ау зы-
джэ сыолъэу. Плэгъугъэр
хъшэ-унашэо умышы.

Нахъыжым ишы Iупэрэ
лэрыгъымрэ зэдиубытхи, зи-
акъыл кIэкIожыгъэ лышхор
ыгъэшэсыжыгъ.

ИкIалэ ишыплIэ дэсэу алъэ-
гъуныр кыримыгъэкIоу, гъо-
гу пхэнджыкIэ ЛыхъукIэхъа-
блэ Тыкъэр кыкIужыгъ.

— Тахъужь, олэгъуа, ти-
хъаблэ гулэхэзэ щызэблэкIых.

Зыгорэ щыхъугъэн фай. Унэм
закIэу ихъажэ. Сэ сахъха-
нышъ, хъугъэр зэзгъэшIэт,—
кырилуи, ыкIо ригъэуцохы-
жыгъ.

Мэлахъом ишагужэ цIы-
кIути, хъэкIо-бгъуакIохэр зы-
дэтыгъэхэр, шым епсыхи, тохъ-
тэири зэрэшIохэлъагъэу унэм
ихъагъ. ЛIы зэе-тIуаеу щысхэр
фызэхэтэджагъэх. КIэкIэу
шIуфэс арихи, тохътэир пчъэ-
къуахэм кIуиусэягъ. ЛIы нэгъуф
нэшхъо тегъэпсыхъагъэр чэфэу
кыпэгъокIыгъ. ХъугъэмкIэ
ямыупчIызэ, къэбарым ышъ-
хъэ абдзэхабзэкIэ кырихыгъ:

— Илэм Илэ илоф,— жэкIэ-
пкIэ зэхэкIыхъагъэхэм нэшхо-
хэмкIэ къахэплыхъэ, кыри-
гъэжъагъ.— Куп тыхъоу, Iоф
ехъыжъагъэкIэ ТIуапсэ зед-
гъэхъызэ, типшърыхъэ гу лъы-
тимыгъатэу тапэ зишIыгъ. КIэрэхъо
макъэм тызэришэ-
лIагъэр тымылгъэгъугъэмэ
нахъышIугъ. Чэмахъом мэл
хъажэ-гъужэ тIэкIуи къадигъэ-

пэу кыжэдэзыгъ Тыкъэм. —
Бэу цIыф лъэпкыбэ дэс ти-
къуаджэ, урыми, къэндзали,
тыркуи, урыси, узышыщ аб-
дзахъхэри, зы нэбгырэ закъо
ахэфэжыныба?

— Ай фэдэ мэхъуа? Бэу
кытхэзэгъэн! — Шысхэм
кыздырагъаштэм, мафэм зэ-
рзулэугъэри кызхимыгъэщэу,
ышхъэ шигъэзыежыгъ.

ЗэкIоцIыщыхъагъэу, псыу-
нэпкъым фэдэу хъурэабзэу
идэпкхэр фыгъэу, итеплэкIэ
хъэ унэхэм атекIэу, гъолы-
плэ-зыгъэпсэфыплэ Джэфым
фишIыгъ. Ичый джэхашэо
шэрэчитIу фэдизкIэ чIыгум
телэтыкIыгъэу, ипчэгъу лъапэ-
хэри екIоу пыупкIыжыгъэхъу
бгъэкIотэн плэкIынэу, нэкъо-
ежым римыгъэзынэу щагу
плалIэм къуигъэуцуи, хъор-
зэ ятIэкIэ Iужоу фиижыгъ. Ко-
нышхъэм яхъышъ чый
папцIэм псыуц Iужу тырилъ-
хъажы, гъэмафэм чыIэатагъэ,
кIымафэм фабэ хъугъэ. Пэцэ

КЪАТ Теуцожь

ДЖЭФ

Повесть

гъунэу кыычIэкIыгъ. Чэма-
хъомрэ тимыгъасэрэ зэIуупIа-
гъэхэти, кIэрахъор тимыгъасэ
ыпэ ригъэшъи, хъыйнапэр кы-
тигъэхыгъ, лIы хыем ыко зэ-
пIуыгъ. Пащэр кIалэм фэгуб-
жи, ригъэгъэзжыгъ. Къушъ-
хъэ фыкъуагъэхэм сIазэти, сэ
сыкъыгъэнагъ охъужыфэ
сылыплъэнэу. Абдзэхэ Шы-
нахъомэ сашыщ, сIлэр Илас. О
ЛыхъукIэ Тыкъэр арын фай.

— Ухъукъуагъэп. Сэры Ты-
къэр. СыпшIэу кызыэрэчIэ-
кIыгъэр сугуагъ.

— О узымышIэрэ адыгэм
хэтына! «Чабэм мыжъокIэ удэ-
уагъ, фэмыф. Бзыоу быбырэр
къезыутэхырэ ЛыхъукIэм
икъуадж, уай-уай азыгъэлэгъэ
Мафэкъоу зыцIэ кыраIомэ
акIышбоцхэр зыгъэтэджырэ
дэс а узхъогъэ чылэм, насы-
пынч, псибл уиIэмэ, хахын,
ахэмэ ящынагъо зэрэлъэкъэу
чIэт нахъкIэ, зыдэхэ къоджэ
закъор арэп», — типашэ джа
гушыIэхэмкIэ егъий, тызэхэтэу
пщым иунэ текIугъ. Хъугъэр
емыкIу кытфимышIынэу
елъэлугъ. «Зыфэдэ мыхъурэ
щыIэп» ылуи, пщыми кыд-
диштагъ. ШъуиIазэ игугъу бэрэ
абдзэхэ хэгъэгукIэ зэхэтхы-
щтыгъ. Идунай зэрихъожыгъ-
гъэм тышигъэгъозагъ. Сэри
сишIэу кычIэкIыгъэти, шъуи-
къуаджэ сыкъыдэнэнэу кы-
тэлъэлугъ. ЩыпцIи, кы-
пигъэхъагъ: «Ушъхъафита,
хъауми уегъэзыгъа?» Тхъагъэ-
пцIэу кысызупчIыгъэми, кыз-
гурыIуагъ. «Сышъхъафит»
есIожыгъ. Сиджэуап ыгъэрэ-
загъэу, кысэсэмэркъэужыгъ:
«Шыкурба, ащыгъум. Пшъхъэ
зэбгъэзын пшъэшъэ дэхабэ тиI,
злэгъу закIэхъу зы чэткIуртэ
кыришыгъэм фэдэхъу. Къа-
хэпхырэр уие, тащыщ шыпкэу
ухъун. Уни тахъти бгъотын.
Джар икъэнакIэу Аскъэлае
сыкъыдэнагъ».

— ЕкIу шыпкэу псэугъэ
Тхъэр разэ зыфэхъунэр, — игуа-

ошэкурыр гум кыгъэкIэу мэ-
лыщ шгъабэри фыригъэкIужы,
хъопсэгъо шыпкыу фигъэп-
сыгъ. Ыгу зэрэфэгъурэм имы-
закъоу, чIыфэшхо зэрэтелъым
унэри зэу ишыхъагъыгъ.

— Олахъэ, Тыкъэр, шIоу уфэ-
лэжъагъэм унтыгъужэ. Шыд
фэдизэу уфэгумэкIыгъэми, зэ-
рэтыгъужэу къэнэжыгъ. Ыпэ-
джи кыысIогъагъ, ежырджэ
нахъышIугъ кызыэралъфа-
хыгъэ бым исыгъэмэ. Ай
екIужытышхъ, укIэмыупчIэжэ.
Ыныбжэ икъоу, иакъыл кы-
зыкIоджэ, зыщыщэр ыгу къэ-
мыкIын ылэкIытэп. Плэгъ-
гъурэба хъэмэ зэрахэмыза-
гъэрэ? Тыгъужэр хъэ хъурэп,
зэрэтыгъужэу лIэжыгъ.

ЗэIуIэхэ къэс Джэфым илоф
кызыэрэфиIэтырэр ыгу римы-
хыми, Чылэкъанэ зэригъусэм
кыгъганэзэ, джэуап папкIэу
риложыгъ:

— ГъэшIэгъоны, Урысбый,
пIорэр, си Джэф IорышI, есIо-
рэм блэкIырэп. Зысэгъотым,
щыр дэдагъэти, ишIэжэ хэзыгъ.
«Гъоль!» сIомэ — мэгъолы,
«тэдж!» сIомэ — мэтэджы.

— Янэ зыми шыгъупша-
гъэп. Ны шIэжэр лъым хэлъ,
гъэкIодыгъуай. Тыгъужэр
Iуш, лыблан! СаусырыкIо зэ-
ребгыгъэр зэкIэ тефагъ. Уянэ
тхъамакIэм иосыет огъэца-
кIэба иджэ кызынэсыгъэм?
Джай фэдэшъ, уипIур фэсакъ,
янэ кыгъэшIэтым щыгъупшэ-
тэп. Шыпкэу, тыгъужэ лъэ-
къуитIор нахъ мэхъадж, лъэ-
къуипIлым нахы...

— Тыгъужэ къэбармэ тахэ-
жыгъэкIыри, унэм тижыгъахъ.
ЛъэкъуитIумэ къафэтэжъу-
гъэгъэзжэ, ахэр нахъ мэхъа-
джэх,— зэныбджэгъуитIуми
ягушыIакIэ Тыкъэм ешIэми,
шIогъэшIэгъоныгъ ялоф ышъ-
хъашыгу кызыэрэрамыхырэр.
ЗыгъэгумэкIыхэрэ зэрэщылэм
гу лъытэгъахъу, нэбгыритIури
ыпэ ригъэшъи, хъакIэщым изэ-
рэшэжыгъэх.

Бжыхъэ кIас. Мэзышхо тIэ-
кIыхъагъэм щызэкIэкIэплыхъ-
гъошIу. ПкIашъэхэр гъожыб-
зэ-чIэпцIашъохъу чыгъ чIэгъ-
хэм ачIиз. Жыы чыIэр пкъы-
нэ-лынэм хэхъэ. Ошъогуэр
зэфэдэкIэ къэтэбэ шхъуантIэ
гугъатхъэу дунай дахэм
шхъаыхъуагъ. ЗэкIэ псэ
кызыпкIагъэр зыщытхъэрэ
лъэхъан. Ылгъэгъурэр зэрэфаеу
гукIэу зэригъафэзэ, Тыкъэр
зэупчIыжы:

— Мош фэдиз чIыгур фыри-
мыкIоу заоджэ кытэкIугъэм
имыфэшъуашэ шыIа?

Ныбжыи ымылгъэгъугъэр
къэкIонышъ, къэшэрыошт,
ежыри ещэрыошынэу хъушт.
Чыгу мыгъом ыгъэрэхъатхэ-
рэп. Хафэрэр кышчыкIэу зышъ-
багъорэм утырагъэгупсэфэна?
— НэкIэ ылгъэгъурэр шIома-
кIэу зыдэщысым щуубли,
Пшызэ иадырэ нэпкъэ зэпи-
пыхъагъ. Мэкъэ хъатэ
пымыуIкIэу псыхъо нэшхъо
дахэм зэтэчызэ ыпэ регъэхъу.

АдырабгъукIэ нэпкъыр тешъо
хъазыр, лъэсэуи шыоуи укъе-
хын плэкIышът, анахъ икуупIэр
шы чэпэм блэкIырэп. А
чыпIэм псыхъор щышъуамб-
гъоми, ичъэ нахъ шымакI.
ТIасхъэ дээр а чыпIэм кы-
рипщынкIэ. Щэрыом макъэ
кырагъэлугъэхъагъ. Пхъэшъэ-
бэ чыгышхоу жым риуты-
гъэм зызыкъуиушъэфагъэр
шIуIае шIагъэми, пIэтырауи
сыси щыIэп. Зыхъэс джэнэтыр
зэрэрхъатI-лытI. КыкIынхэ
фай. Нэфшъагъом кымыкIы-
гъэхэмэ, пчэдыжэ шы псы
егъэшъогуэр япIалъ. Тхъэпэ
шышыш макъэу ыкIыбкIэ
къэлугъэм зэригъэплэкIыгъ.
Цызэ кIэкIыхъэ цIыкIоу
зытхъакIумэ пакIэхэмрэ зы-
лъакъохэмрэ фыжыбзэм ынэ
цIыкIухэр кыицIуIкIэу тхъапэ-
хэр зэишIэжыштыгъ. Дажые
кызыгъоткIэ, ыжэ дигъэ-
тысхъэти, IуилгъэсыкIыштыгъ.
Къолэжъхэм къуау-саушхокIэ
зыфэплыхырэ лъэныкъомкIэ
щтагъэхъу зыкышцаIэтыгъ.

— Ыхыи, къэсыгъэджэ усэ-
гъэгъугъэ сызакъэрэр,— зэхи-
хыжэу зэриложыгъ.

ШIэхъу жъотышхом шы
пырхъэ-щыщ макъэхэр кы-
хэлукIыгъэх. ГъучI зэутэкIхэр
ахэм акIыIужыгъ. Дзэм зы-
кымыгъэлъагъэрэми, кы-
зэрэсыгъэр нэфагъэ. Тыкъэм
ишхонч пэкIыхъэ узэндыхъах,
макъэр благуэу къэлумэ, на-
хыбэ ищыкIагъэп, чэщ зи-
мылэм мафэм сид ригъэлон...
Чыгъ шхъашыгу исэу арыги
Тыкъэр зэрашIэрэр, хъэнэ-гъу-
нэм итыр зэпаплыхъагъ —
щыIэп. УзыщызэкIэкIэплыхъэрэ
мэзыр цIэ хэсмэ кыхагъэщы-
нэу нэкIэ зэлэшIэжыгъ.

— Къамзэгъу хъугъэу мы
емынэр мэзым хэса,— фэмы-
щылэжъэу пащэм кышIудэ-
зыгъ.

— Мэхъаджэр хылагъэкIэ
къыддэпсэушт. Узэрэхъукоу
къозэу уригъэшъышт,— мэ-

гъумтIымы илоф кызыримы-
кIырэм кыгъэшэнычъагъэр.

Инэралми ашIэ Тыкъэр зэ-
рэкъулаир. АшIэщтыр амышIэу
зэтекъагъэхъу шытхэми, шыу-
хэр гъэлэсэгъуай, яшхэр чыпIэ
изагъэхэрэп.

НэрыплэкIэ мээ Iупэр
зэлэшылэжыгъэ дзэ пэщэжыр
пхъэшъэбэ чыгышхоу кы-
гъотыгъэм ехъырэхъышэ-
жыгъгъэп Тыкъэр зэрэкъосы.
«Ыхыи, ухэгъэпкIэшт сэ, бэ-
джэжъ, ош нахъ хъоршэри
зэрэщылэр къэозгъэлъэгъушт.
Уфэмыахъу зыкъэозгъэгъэнэ-
фэшт» гукIэ зэриложызэ, гу-
шом рыхъыжъагъэр кыуIкIы-
гъахэкIэ гугъэу къэджагъ:

— ЛыхъукIэ Тыкъэр, узэ-
ралорэм утетэу улэбланэмэ,
зыкъэгъэлъагъу! Урысыдзэм
забытхъу адыгэхэр бэу хэтых,
машIор кытхырагъэхъу кы-
тэзаох. — Адыгабзэу зэхихы-
гъэм ышхъэ кыригъэпхъо-
тагъ, лъы стыр кыкIэнэжы-
гъахэмэ, кыкыотэджыкIынэу
къекIэнэкIэ, — О-уиу, Тыкъэр,
уадыгэлIыба, адыгабз кызы-
рэуаIорэр, улIымэ, пшъхъэ
кыкыогъэщ!

«Делэ бгъотыгъэ. УадыгэлI-
мэ усыушлэкIугъ сэ. Бгъэкъэ-
ку, теплын пшIэрэм, ой фэдэ
Iаджи слэгъугъэ. О узде-
жагъэм сыкъэкIыжыгъах.
Пчъагъэри кыспэлэыстыгъэх,
Тхъэм сигъэсакъи, сакъылэки-
хыжыгъ. Уджаурми убис-
лымэнми укыычIэзгъэщын,
ш х х а р ы г у щ ы I э ж ь», —
гушыIэныр зымыкIасэр лIы-
гъэкIэ зыдэгущыIэжыгъ.

Зэпимыгъэхъу хэшыпы-
кIыгъэ гушыIэхэр зышунтхъэ-
рэм, къэмапэм пилIы ипаIо
чыгыжъэу зыкъосым фы-
кыуигъэщыгъ. Ащ къежэ-
щтыгъэ мэхъаджэр къеуи,
кыпыригъэхыгъ. ПаIор кы-
зештэжым, ыгузэгъу Iэхъуам-
бэр ифэнэу шэ ужыр кыгъэ-
нагъ. ЫукIыгъапэм ицыхъэ
телъэу, зышIомыдэу, пцIэ-
гъопл тегъэпсыхъагъэу зыте-
сыр кIигъэдджэгукIызэ, Тыкъэм
къеджэщтыгъэр псым кыхэ-
хъагъ. Шы чэпэм кыкIэофэ
Тыкъэр ежагъ. Къыдэхъугъэм
фэдэ цIыф кыдэмыхъугъэу, дзэ
пащэхэм чIыр IэкIоцIэу азы-
гъэубытырэм ыпсэ зэрэхиу-
тыгъэр игушIуагъоу игъусэхэм
яджагъ ыуж кыхъанхъу. Ты-
къэм ышхъэ лъы стырыр
кыидифыгъ, кызыриуIкIы-
щтыгъэм шэч хэлъыгъэп.
Арышъ, тефэ ищэ фитIупщы-
ныр, ау янэ игушыIэхэр акIыу
къэхъугъ: «Тхъэм цIыфыр
кыгъэхъугъ, ары зыгъэлэ-
жырэри...»

Чыгъ кыогъум Тыкъэр
къокIи, псы гузэгум къэсыгъэ
шыум нэгъэупIэпIэгъукIэ иш-
хончыпэ фигъэзагъ. Къулэджэ
кIоцIыр кыгъаджэу омэкъэ-
шхо къэлэи, шыр зэхэфагъ.
Къэхъугъэр кызыгурымылогъэ
лIы шгъэджащэр псым кы-
халъэшъужыи, ныджым ты-
рагъэгъолъхъагъ. Шы укIыгъэр
ыгъэуIорэизэ, псым икуупIэ
нэси, ыгъэчэрэгъуэзэ ыхъыгъ.
Забыт лIышхом къехъулагъэр
кыгурымылогъэ хъагъу, ау зэ-
рэпсаур ышIошъ хъугъэу, иа-
къыл къэкIожыгъ:

— Ары, зэралорэм тет
ЛыхъукIэр! ИлIыгъэрэ илушы-
гъэрэ зэтет. СиушхъакIугъ.
СиукIыпагъэмэ нахъышIугъ...

(Джыри кыкIэлъыкIошт).

Искусствэмрэ гэсэныгэмрэ

ЯШІЭНЫГЪЭ ХАГЪАХЪО

ИскусствэхэмкІэ Адыгэ Республикэм икІэлэцІыкІу еджапІэхэм япашэхэмрэ директорхэм ягуадзэхэмрэ семинарзу ялагъэр Мыекьуапэ шыкІуагъ. Семинар-практикумым АР-м культурэмкІэ и Министерствэ кІэцакІо фэхъугъ, мылькоу нэлухъащтыри кыгъотыгъ.

Ростов къралыгъо консерваториём семинарыр искусствэхэмкІэ Адыгэ республикэ колледжым шызэхыщагъ. ИскусствэхэмкІэ кІэлэцІыкІу еджапІэхэм япашэхэм лъэхъаным диштэу ялофшІэн зэхашъэныгъ, гэсэныгъэр нахъышІоу гэпсыгъэным пылхэр амалыкІэхэм алыхъухъу алыгътэз, азыфагу шыкІорэ зэнэкьокъухэм кІэлэеджакІохэр «амылъэхъэнхэм», лъэхъаным пэшІ ІэнатІэр шызэрэхъаным фэшІ анахъу анаІэ зытырагъэтын фаехэм, нэмыкІэхми семинарыр афэгъэхыгъ.

КъэбарыкІэхэм нахъ псынкІэу защагъэгъозэным пае технологиер Іэшъхъэтетым зэ-

ригъэфедэщтыр, ящыкІэгъэ программэр компьютерымкІэ зрагъэшІэным имэхъанэ, фэшъхъаф Іофыгъохэри семинарым кышцІэтыгъэх.

Адыгэ Республикэм культурэмкІэ и Министерствэ иотдел ипашэу Шэуджэн Бэлэ кызэрэтиІуагъу, культурэмрэ искусствэмрэ хэхъоныгъэ ягъэшІыгъэным фэшІ зейкІ республикэ программэу аштагъэм кыпкырыкІыхъэ семинарыр зэхашагъ.

Педагогикэ шІэныгъэхэмкІэ кандидатэу Мария Тавровская семинарым тыщыІукІагъ. Ростов къралыгъо консерваториём ар шэлажъэ. ИскусствэхэмкІэ Адыгэ Республикэм икІэлэцІыкІу еджапІэмэ япашэхэм игуапэу Іоф

адишІагъ. ШыІэныгъэм епхыгъэ упчІэу кыратыгъэхэр шІогъэшІэгъоныгъэх.

КІэлэцІыкІу еджапІэхэм ядиректорхэр шыІэныгъэм игупчэ зэритыхэр Мария Тавровская кыгурэІо. Искусствэм хэшэгъэ кІэлэеджакІохэр сэнэхъатэу кыхахыщтым фэгъэсэнхэм фэшІ музыкальнэ искусствэр космо-сым фэдэу кыфызэІупхын фаеу елыгътэ.

РеспубликэмкІэ кІэлэцІыкІу еджапІэхэм ядиректорхэу ШхончбэшІэ Муратэ, НапцІэкьо Тэмэрэ, Мыгу Светланэ, Пшыпый Аскэр, нэмыкІэхми гушыІэгъу тафэхъугъ. Семинарыр ящыкІагъу алыгътэ. Пашэхэр зэрэзІукІагъэхэм шІуагъэ хахыгъ.

Адыгэ Республикэм культурэмкІэ и Министерствэ нэмыкІ семинархэри зехищэщтых.

Сурэтым итыр: **семинарыр искусствэхэмкІэ Адыгэ республикэ колледжым шэкІо.**

Тиконцертхэр

**Ежагъэхэр
кІэгъожьыгъэхэн**

Урысыем шызэлъашІэрэ орэдыІоу Любовь Успенская иконцерт Адыгэ Республикэм и Къралыгъо Академическэ къэшъокІо ансамблэу «Налмэ-сым» и Унэ шыкІуагъ. Артисткэр кызэрэгужьуагъэм кыхэкІу пчыхъэхъахэр нахъ класзу рагъэжъагъэми, цІыфыбэ еплъыгъ.

Илъэс зэфэшъхъафхэм Любовь Успенская кылогъэ орэдхэр, джырэ уахътэ аусыгъэхэр концертым хигъэхъагъэх. «СэкІоды сэ» зыфиІорэр ІэкІыб хэгъэгухъми ашашІэ. ШІульэгъу орэдхэм къахэдгъэшырэр лъытэныгъэ зыфишІырэ кІалэмрэ артисткэмрэ зэдэгущыІэхы, орэдэу аусыгъэр ары. Артисткэмрэ авторымрэ искусствэм зэфыщагъэх.

Чэчэн заом хэкІодэгъэ кІалэм фэгъэхыгъэ орэдым гур «зэредзэ». Ным икІэлэ закъо заом шыфэхыгъ. Нэпсыр ным зэрелъэкІэхы, мамыр шылаклэм игупшысэхэр репхых. Ным нахъ лъапІэ зэрэщымыІэр артисткэм орэдым имэхъанэкІэ кызэІуихы шІоигъу. Музыкам «уиушхъухъу» Л. Успенская кыпшигъэхъузэ, иконцерт программэ гъэшІэгъонэу ыгъэпсын ылъэкІыгъ.

Артисткэр кызэрэгужьуагъэм фэшІ залым чІэсхэм «кысфэжъугъэгъу» къариІуагъ. Мы мэфэ благъэхэм Темыр Кавказым концертхэр кызэрэщытхэм тыщыгъэгъозагъ.

Культурэмрэ ныбжыкІэхэмрэ

МОСЭ АЖЫРИ ТИГЪЭГУШІОЩТ

Шэуджэн районым культурэмкІэ и Унэ иІофышІэу, фольклор ансамблэу «Нарт шыаом» иорэдыІоу, Адыгэ къралыгъо университетым студентэу Хъазэщыкьу Мосэ тигъэгущыІагъ. Я Х-рэ Дунэе фестивалэу «Хрустальная магнолиям» апэрэ степень зилэ Шытхъу тхылгыр кыщыфагъэшъошагъ. Адыгэ шыуашэм икъэгъэлъэгъонкІи шытхъуцІэр кыдихыгъ.

Адыгэ Республикэм ифестивальхэм Хъазэщыкьу Мосэ хагъэунэфыкІырэ чыпІэхэр къазэрэщыдихыгъэм фэшІ «Хрустальная магнолиям» хэлэжъэнэу фитыныгъэ иІэ хъугъагъэ. Шъачэ шызэхашъэгъэ я Х-рэ Дунэе фестивалым «Самия» зыфиІорэ орэдэу Т. Кытым ыусыгъэр Мосэ кышчыІуагъ.

— Лъэпкъ искусствэр сшІогъэшІэгъон, мафэ къэс сэркІэ кІэу зыгорэхэр кыхэсэгъэщых, — кьелуатэ Хъазэщыкьу Мосэ. — Тирайон шыщ кІэлэ ныбжыкІэу ЗекІогъу Руслъани Дунэе фестивалым хэлэжъагъ, я ІІ-рэ степень зилэ Шытхъу тхылгыр кышчыфагъэшъошагъ. Адыгэ Республикэм

культурэмкІэ и Министерствэ Дунэе фестивалым тызэригъэІуагъэм фэшІ тхъаегъэпсэу. Шъачэ кышчытлэгъугъэр бэ. ТапэкІэ Іоф зыдэтшІэжыным пае тызыкІырыпльын тлэгъыщт цІыфмэ таІукІагъ.

Хъазэщыкьу Мосэ лъэпкъ искусствэм шыцІэрыІо хъун ылъэкІыщт. Ижырэ адыгэ орэдхэу «Сэрмафэр», «Си Пакъэр», «Хъа-пакІэ иорэд», композитор цІэрыІоу Тхъабысым Умарэ ыусыгъэхэр, нэмыкІэхэри кьелох. Лъэпкъ Іофыгъохэр зыщыпхыращырэ зэхэхъэхэм, фестивальхэм, хэкум къэзыгъэзэжыгъэмэ я Мафэ фэгъэхыгъэ пчыхъэзэхэхъэм, фэшъхъафхэми чанэу ахэлажъэ.

— Цыфым ищыІэныгъэ шыщ хъугъэ сэнэхъатыр шыбгъэгъушшэн плъэкІыщтэп, — еІо Шэуджэн районым культурэмкІэ игъэІорышІапІэ ипашэу Лышэ Рустем. — Хъазэщыкьу Мосэ цыхъэ зыфэтшІырэ тиныбжыкІэ чанмэ ащыщ. Къэшъоныр икІас, адыгэ орэдым кыфэхъугъэу сэлъытэ.

Рихъаные пшъашъэхэм афэгъэхыгъэ орэдыр Мосэ кыІо зыхъукІэ нэгущыІоу пчэгум кызэрэщылыагъорэм уегъэгущо. Лъэпкъ искусствэр шІу езыгъэлъэгъугъэ икьоджэгъум ар афэраз.

Сурэтым итыр: **Дунэе фестивалым шытхъуцІэр кышчыдзыхыгъэ Хъазэщыкьу Мосэ.**

НэкІубгъом итхэр зыгъэхъазырыгъэр ЕМТІЫЛЪ Нурбий.